

tidsskrift.dk

Til Belysning af nogle Punkter i Valdemar Atterdags Histori e 1).

Historisk Tidsskrift, Bind 4. række, 4 (1873)

Link til pdf:

http://img.kb.dk/tidsskriftdk/pdf/hto/hto_4rk_0004-PDF/hto_4rk_0004_80122.pdf

Link til webside:

<http://tidsskrift.dk/visning.jsp?markup=&print=no&id=80122>

pdf genereret den : 28/5-2008

Til Belysning af nogle Punkter i Valdemar Atterdags Historie¹).

AF

C. E. F. Reinhardt.

III.

Om de i Anledning af Kongens Thronbestigelse indgaaede Forlig.

Saaalænge de forskjellige traktatmæssige Overenskomster, der i Aaret 1340 bleve indgaaede i Anledning af Junker Valdemar Kristoffersøns Overtagelse af den ledige danske Kongethrone, ikkun kjendtes gennem den mangelfulde og i flere væsentlige Punkter aldeles fejlagtige Oversættelse, hvori Huitfeldt har gjengivet dem, var det saa godt som umuligt at komme til en Forstaaelse af de forviklede Forhold, der tilsigtedes ordnede ved dem. Men selv efterat de originale Texter til dem ere blevne Almenheden tilgængelige, frembyde de i flere Henseender saa megen Tvivl og saa mange Vanskeligheder, at Kritiken maaske neppe nogensinde vil faa Bugt med dem alle. I den Overbevisning, at ethvert Bidrag til den rigtige Opfattelse af deres Indhold har sin Betydning, skulle vi i det Følgende forsøge at belyse dem fra, hvad vi for Kortheds Skyld ville kalde et finansielt og topografisk

¹) Fortsat, se nærværende Tidsskrifts fjerde Række III, S. 191—221.

Synspunkt. Der turde herved muligen ogsaa kastes et Strejflys ud over de rent politiske Forhold ved deres Tilblivelse, uden at vi imidlertid her nærmere skulle indlade os paa denne Side af Sagen.

Den første af de antydede Overenskomster, det foreløbige Forlig i Spandau af 22de April 1340, der mægledes mellem Biskop Svend af Aarhus og tvende af Markgreve Ludvig af Brandenburgs Raader paa Junker Valdemars og af Hertug Albert af Sachsen (o: Mölln og Bergedorf), Greve Johan den Milde af Holsten samt Greve Johan af Hoya paa Greve Gerts Søner Henriks og Klavs' Vegne¹⁾, er bygget paa den Tankegang, at de faktiske Besiddelsesforhold, saaledes som de bestode ved Greve Gerts Død, i det Væsenlige skulde forblive uforandrede, og frembyder derfor de færreste Vanskeligheder for Forstaaelsen. De 100,000 Mark Sølv, for hvilke der ved Fredstraktaten i Kiel af 10de Januar 1332 var givet Greve Gert Panteret over Nørrejylland og Fyn, saaledes at Indløsningssummen skulde betales fuldt ud paa engang, skulde ifølge Forliget fordeles paa de enkelte Bestanddele af Pantet saaledes, at Fyn herefter skulde hefte for 41,000 Mark og Nørrejylland for de resterende 59,000. Junker Valdemar skulde ægte Greve Gerts Datter Elisabeth og i Medgift med hende have 24,000 Mark Sølv. Dette Beløb skulde dog ikke kontant udbetales, men eftergives i de nævnte 59,000 Mark, saaledes at Aalborg Slot med Himmer Syssel, Vend Syssel, Thy Syssel og Han Herred strax frigjordes for Pantebeheftelsen. Resten af Nørrejylland kom altsaa til at hefte for 35,000 Mark, der skulde afbetales efterhaanden ved Hjælp af de ekstraordinære Skatter («suluer-

¹⁾ Forliget er efter Originalen trykt i *Annaler for nordisk Oldkyndighed og Historie* for 1860, S. 377 ff.

bede»), der hævedes i samme¹⁾), efter Fradrag af, hvad Biskop Svend af Aarhus, Markgreve Ludvig af Brandenburg, Hertug Albert af Sachsen og Grev Johan af Holsten maatte finde at være et passende Bidrag til den tilkommende Konges Underhold, og skulde hine Skatter til den Ende oppebæres af en Kommission, hvori saavel Valdemar som Greverne vare repræsenterede. Hver Gang en Fjerdedel af Pantesummen paa denne Maade var afbetalt, skulde et af følgende Slotte i den Orden, hvori de her nævnes, nemlig Kallø, Horsens, Kolding og Ribe, med den til hvert liggende Fjerdepart af Landet frigjøres for Heftelsen. Til Livgeding for Valdemars tilkommende Hustru skulde Ribe med alt sit Tilliggende udlægges, hvad der selvfølgelig i Overensstemmelse med det senere Forlig i Lybek maa forstaas med den Indskrænkning, at det forinden skulde være indløst.

Saafermt den Aftale, der saaledes var bragt paa Papiret i Spandau, virkelig var bleven lagt til Grund ved For-

¹⁾ Det er noget tvivlsomt, om ogsaa de nævnte Skatter af den Del af Jylland, der strax skulde overgives Kongen, skulde anvendes til Provinsens Indløsning. For den benægtende Besvarelse af Spørgsmaalet tale dog i høj Grad de brugte Udtryk: «Ok skolle we beholden alle suluerbede, de he beddet vp dem lande to Jutlant, to der losinge», idet der ved «he» maa sigtes til Grev Henrik, og det neppe kan antages, at han skulde oppebære Skatter i den kongelige Andel af Provinsen. Naar Behestelsen paa Resten af denne er sat til 35,000 Mark, er det ikke overset, at Forliget bestemmer: «des (3: Aalborg Slot med sit nævnte Tilliggende) schulle wie greuen henrik . . . eluen hundred mark lodiges siluers geiuen van der ersten siluer beyde, de van jutlant comet, de men af slan schal an der summen, de Jutlant vor stet». Men da de 1100 Mark ligesom Indløsningssummen for Resten af Provinsen skulde afholdes af de i samme faldende «Bede», over Beløbet ingen Indflydelse paa hin Sums Størrelse, og Sætningen: «de men af slan o. s. v.», faar neppe anden Betydning, end at de 1100 Mark skulde afholdes forlods, inden der anvistes Valdemar Noget til hans Underhold. — Om den formentlige Betydning af «suluerbede» jfr. iøvrigt nedenfor.

holdenes endelige Ordning, hvilke Indrømmelser vilde der da, bortset fra den Medgift, Grev Gerts Sønner skulde have givet deres Søster, iøvrigt være gjort Junker Valdemar fra deres Side? Besvarelsen af dette Spørgsmaal beror for en ikke ringe Del paa, hvad der skal forstaas ved de »suluerbede«, der tildels skulde anvendes til Betaling af Gjælden. Ved Udtrykket »Bede« eller, som det paa Latin gjengives, »*precaria*«, maa der saavel efter Etymologien (hint af det plattyske Verbum »beden«, dette af det latinske »*precor*«: at bede), som ifølge hvad der iøvrigt i saa Henseende foreligger, hos os forstaas saadanne overordenlige Skatteydelse, hvis Opkrævelse i Modsætning til de ældre ved Lov og Vedtægt hævdede Byrder, Stød, Inne og Leding, hver Gang forudsatte en særlig fra Ydernes Side sket Vedtagelse, der i Regelen foregik paa Landstinget, stundom dog ogsaa paa Herredstingene, og for hvis Erlæggelse ordenligvis Privilegier paa Frihed for anden Tynge ikke fritog. Ihvorvel saaledes den frivillige Vedtagelse var det oprindelig Karakteristiske ved Præstationen, er der dog ikke nogen Tvivl om, at Navnet ogsaa anvendtes paa saadanne ekstraordinære Skatter, som Magthaverne *injuria temporum* ensidig paa-lagde Almuen, og hvorpaa netop den Tid, hvorom her er Tale, frembyder Exempler, i hvilken Henseende det kan erindres, at der i Tyskland er Tale om *precaria violenta* eller *exactatoria*¹⁾. Iøvrigt kunde Ydelsen bestaa baade i Naturalier og i Penge, og siden der i Spandau udtrykkelig kun nævnes »suluerbede«, er det antageligt, at dette Udtryk netop er brugt for at udelukke de *precaria*, der erlag-

¹⁾ Om Begrebet *precaria* kan for Tysklands Vedkommende navnlig jevnføres K. F. Eichhorn Deutsche Staats- und Rechtsgeschichte (5te Ausgabe) II, S. 456 ff. og for Danmarks nu J. C. H. R. Steenstrup Studier over Kong Valdemars Jordebog (1873) I, S. 215 ff.

des i Varer. Staar nu dette fast, bliver Svaret paa det opkastede Spørgsmaal følgende. Greverne vilde under hin Forudsætning for det Første have givet Afkald paa den for Debitor yderst trykkende Betingelse, at hele den dem tilkommende Pantefordrings Beløb, 100,000 Mark, skulde betales fuldt ud paa engang, dels derved, at de indrømmede den fordelt paa Nørrejylland og Fyn *pro-rata parte*, dels derved, at den paa førstnævnte Landskab faldende Andel endda skulde tillades afdraget efterhaanden og Pantebeholdelsen relaxeres i Forhold til de betalte Afdrag. De vilde dernæst have renonceret paa en saa stor Del af Renten af deres Kapital, som repræsenteredes af den Del af de saakaldte «Bede», der indkom i rede Penge, idet denne jo dels skulde — for at benytte et moderne Udtryk — anvendes som Apanage til den tilkommende Konge, dels afskrives som Afdrag paa Gjælden, saaledes at de altsaa fremtidigensom Rente af Gjælden, foruden de ordinære Skatter, Indkomsterne af Krongodset og de ellers Kongen tilfaldende Straffebøder, ikkun skulde oppebære de «Bede», der ydedes *in natura*.

Forliget i Spandau blev imidlertid aldrig mere end et Udkast, og paa det Fyrstemøde, der i den anden Halvdel af den paafølgende Maj Maaned blev afholdt i Lybek, enedes man om en ganske anden Ordning, som tildels havde sit Forbillede i det Forlig imellem Grev Gert og hans forhenværende Myndling Hertug Valdemar af Sønderjylland, der var bleven afsluttet den 11te Februar s. A., men ikke bragt til Udførelse. Denne Ordning, som sloges fast i tre Traktater, der bleve indgaaede, den første den 19de Maj mellem Junker Valdemar og Hertug Valdemar af Sønderjylland, den anden den 21de s. M. mellem hin og Greverne Henrik og Klavs, den tredje endelig den 23de

Juni mellem disse og den sønderjydske Hertug¹⁾, er af en langt mere forviklet Beskaffenhed end den først paatænkte. De ovennævnte 100,000 Mark Sølv skulde ligesom efter Spandau-Forliget fordeles saaledes, at 41,000 Mark faldt paa Fyn med tilliggende Øer, herunder ogsaa Ærø indbefattet²⁾, og 59,000 paa Nørrejylland, men kun for de første skulde Junker Valdemar være Grevernes Debitor. Med Hensyn til Pantegjælden for Nørrejylland indtraadte Hertug Valdemar som Kreditor i Grevernes Sted, saaledes at det nu blev ham, der forbandt sig til at give Junker Valdemar sin Søster Helvig til Ægte med en Medgift af 24,000 Mark Sølv, som skulde afgaa i Pantegjælden for Nørrejylland og klareres paa den Maade, at Aalborg Sløt med dets ovennævnte Tilliggende strax overgaves Junker Valdemar frit og ubeheftet. Resten af Pantegjælden for Nørrejylland eller 35,000 Mark skulde godtgøres Hertug Valdemar derved, at alle af Provinsen gaaende ekstraordinære Ydelser saavel i

¹⁾ Den førstnævnte af de tre Traktater er trykt først i Suhms Historie af Danmark XIII. S. 775 ff., siden i Urkundensammlung der schleswig-holstein-lauenburgischen Gesellschaft für vaterländische Geschichte II. S. 103 ff., den anden ligeledes først hos Suhm a. St. S. 782 f. og derefter i nævnte Urkundensamml. a. St. S. 198 f., den tredje først, men unøjagtig i *Scriptores rerum Danicarum* VII. S. 319 ff., derefter med Revision af Texten i Urkundensamml. a. St. S. 200 ff. og endelig saavel i det af Hertug V. (efter Originalen) som i det af Greverne (efter en Vidisse af 21de Februar 1348) udstedte Exemplar i H. C. P. Sejdels *Diplomatarium Flensborgense* S. 39 ff. og 43 ff.

²⁾ Dette fremgaar aldeles bestemt af Ordene i Forliget af 21de Maj: „heft uns unde unsen rechten erven de sulve coningh unde sine rechte erven ghesath dat lant Vune unde alle de oø, de dar tho horen vor cynundevirtich dusent mark lodeges sulvers Colnscher wicht, unde de coningh unde sine rechte erven en scholen noch uns noch unse rechte erven nenerhande hinder dun an dessem vorbenomeden pande nogh in dem lande to Erre, he en hebbe uns unde unsen rechten erven dit vorbenomede sulver gantzliken beret.“

Penge som i Naturalier¹⁾ — med Undtagelse af Restancer paa allerede forfaldne «Bede», som tilkom Greverne — skulde tilfalde ham, indtil han havde oppebaaret den nævnte Sum eller dens Værdi, og med Hensyn til Oppebørselen af disse Ydelser skulde der forholdes paa lignende Maade, som fastsat i Spandau-Forliget. Fra den saaledes givne Regel gjøres der udtrykkelig kun Undtagelse med Hensyn til de af Himmer Syssel faldende «Bede», som Kongen helt skulde beholde til sit Underhold. Om denne Undtagelse skal forstaas strængt efter Ordene, saaledes at det virkelig kun var Extraskatterne af Himmer Syssel, hvorover Kongen skulde have fri Raadighed, eller om det nævnte Syssel er nævnet eksempelvis, saaledes at Undtagelsen skulde gjælde samtlige de jyske Distrikter, som strax overgaves Kongen, er tvivlsomt; dog forekommer det Sidste os sandsynligst netop i Betragtning af, at Overleveringen af hine Distrikter traadte istedetfor en kontant Udbetaling af Medgiften. Efterhaanden som der paa den anførte Maade var afdraget en Fjerdedel af Gjælden, skulde et af de ovennævnte Slotte og i den der antydede Orden frigjores for Pantebeheftelsen. Om Livgedingen for den tilkoumende Dronning blev der endelig truffet en Bestemmelse svarende til den i Spandau vedtagne, men med det forsigtige Tillæg, at saafremt Ribe med Tilliggende ikke skulde være indløst til den Tid, hun maatte vorde Enke, skulde Aalborg Slot med sit fornævnte Tilliggende i saa Henseende substitueres istedetfor Ribe. — Som Vederlag for den Hertug Valdemar overdragne Panteret til Nørrejylland skulde denne ifølge Forliget af 23de Juni til-

¹⁾ Det hedder ordret: «alle suluer bede to Jutlande, it si an korne, an specke, an botteren», hvad der formentlig er et kortere og mindre nøjagtigt Udtryk for: «alle bede to Jutlande, it si an suluer, an korne» o. s. v.

svare Greverne 42,000 Mark Sølv. Heraf skulde han betale dem 10,000 Mark paa Kallø Slot, hvilket formentlig maa opfattes saaledes, at saafremt han ønskede at komme i faktisk Besiddelse af dette Slot med dets Tilliggende, som Grev Gert ifølge Forligets eget Indhold maa antages igjen at have pantsat til Klavs Limbek¹⁾, skulde han godtgjøre dem det Beløb, de endnu skyldte Hr. Klavs derpaa. Hvis Regnskabssummen paa Kalløhus — tilføjes der — ikke skulde løbe saa højt op, eller med andre Ord, hvis Restgjælden til Klavs Limbek ikke androg fulde 10,000 Mark, skulde den overskydende Sum afskrives paa Hertugens strax herefter nævnte sonderjydske Pantegjæld. For de resterende 32,000 Mark skulde denne nemlig give Greverne Panteret i sine tre Slotte Tørring, Tønder og Gottorp med alt Til- og Underliggende eller med andre Ord i omtrent samtlige sine Besiddelser paa Sønderjyllands Fastland, saaledes at de af disse Besiddelser skulde oppebære al Indkomst, uden at nogen Del af denne afskrevs paa Gjælden²⁾. For Indløsningen af disse Besiddelser fastsattes der ogsaa en bestemt Orden, saaledes at Tørring skulde løses først med 10,000, dernæst Tønder med 10,000 og sidst Gottorp med 12,000 Mark Sølv. Saasnart Slottene overleveredes Greverne, skulde tre navngivne holstenske Adelsmænd, der maa formodes at have været udsete til Befalingsmænd paa samme, hver med

¹⁾ Jfr. den Passus i Forliget, hvorved Greverne forpligtede sig til at overlade Hertugen »dat hws to Kallø mit der gantzen voghedye, also also id her Nicolaus van deme Lembeke heft . . . to losende mit deme unterscheide, also hir vor ghesproken is«.

²⁾ Dette fremgaar utvivlsomt af de brugte Udtryk: »Desse vorbinømeden lant . . . scole wi . . . to pande holden . . . mit aller nut vnde rechticheyt«, i Forbindelse med den Omstændighed, at der mangler en Bestemmelse om Indtægternes Anvendelse til Indløsningen svarende til den, der forekommer i Forliget mellem Kongen og Hertugen.

tre af deres Venner udtrykkelig forbinde sig til at tilbagelevere Hertugen det Pantsatte, naar Indløsningssummen var præsteret, og Greverne Henrik og Klavs selvtyvende ligeledes udstede et hertil sigtende Revers. Medens Greverne fra Overdragelsen af Panteretten til Nørrejylland undtog den Halvdel af Brusk Herred, der laa nærmest op til Lillebelt, for saaledes at sikre sig fri Overfart til deres Pantbesiddelser i Fyn¹⁾, overdroge de paa den anden Side Hertugen deres Ejendomsret i og til Varde Syssel, hvilken denne derfor i Forliget med Junker Valdemar forbeholdt sig. Omvendt betingedes Hertugens Ret til Kolding Slot og dets Tilliggende af en yderligere Udbetaling af 7000 Mark lybske Penge, som, da Forholdet mellem lodigt Sølv og lybsk Mønt paa den Tid omtrent var som 3 til 1, svarer til c. 2330 Mark Sølv, der formodenlig var den Sum, som Grev Gert skyldte paa det nævnte Slot til de daværende Panthavere af samme. Ogsaa Mors var saaledes pantsat paa anden Haand dels til den holstenske Familie Rantzow, dels til en dansk Adelsmand Strange Ebbeson, og medens Greverne forpligtede sig til selv at udløse førstnævnte, skulde det komme an paa nærmere Kjendelse af Hertug Albert af Sachsen, om de ogsaa skulde udløse Hr. Strange eller dette være Hertug Valdemars egen Sag.

Af de her anførte Bestemmelser fremgaar det, at Erhvervelsen af Panteretten over Nørrejylland samt af Grevernes Adkomster til Varde Syssel i Virkeligheden stod Hertug Valdemar i en højere Sum end de 42,000 Mark Sølv, Forliget nævnte, nemlig — endog bortset fra den Mulighed,

¹⁾ Jfr. Udtrykkene i Forliget af 11te Februar 1340 (i *Dipl. Flensb.* I. S. 34 ff.): »dat (nemlig Halvdelen af hint Herred) seal he vns vnde vnsen cruen lathen tho vnsem behoue, dat we vns inne beholden moghen, want vns boret ouer tho varende.»

der var for, at han selv kom til at indløse en Del af Mors — i mindst 44,330 Mark. Da imidlertid den Del af Grevernes oprindelige Pantefordring paa 100,000 Mark, der faldt paa Nørrejylland, i Virkeligheden udgjorde 59,000 Mark, kunde det synes, at Greverne for at faa Forholdene ordnede gav Afkald paa et Beløb af indtil 14,670 Mark Solv. Dette kunde nu vel i og for sig nok forklares af Hensynet til, at de satte saa stor Pris paa at komme i faktisk Besiddelse af Sønderjylland, at de for at opnaa dette eftergav en saa stor Del af deres Tilgodehavende. Der er imidlertid Mulighed for en anden Opfattelse af Sagen, der turde komme Sandheden nærmere. Medens det nemlig fremgaar af Forligene, at de holstenske Grever ikke alene paa anden Haand havde pantsat og bortforlenet Dele af Nørrejylland, men endog — som det synes — ved Salg afhændet Godser sammesteds, hvilke Dispositioner Hertug Valdemar skulde respektere¹⁾, forbandt denne sig til at overdrage dem de sønderjyske Slotte fri og ubeheftede («vry vnde vnbeworren»). Denne Omstændighed turde have bevirket, at Indkomsterne af Sønderjylland, der jo som paavist helt skulde tilfalde Greverne, have udgjort et saa stort aarligt Beløb, at det rigelig har opvejet, hvad de hidtil havde oppebaaret af Nørrejylland, og Greverne have saaledes ikkun cederet en Fordring, hvis Kapitalbeløb vel var større, men hvis Rentefod var lavere, for en anden, i Henseende til hvilken Forholdet stillede sig omvendt. Er nu denne Op-

¹⁾ Jfr. navnlig Forliget af 23de Juni: «Weret och, dat jennich man ghut koft hadde mit rechte vm sine penninghe, de scal dat beholden; hadde och jennich man ghut van vsemi vader eder van vs to lene, dat wi mit rechte lenen mochten, de scal dat beholden vnde des bruken; hadde jennich man van sine ghenoten ghut to weddescat mit rechte, dat scal he beholden bet in de tiit, dat man eme sine penningh gift weder.»

fattelse rigtig, saa indskrænkede Grevernes Indrømmelse sig i Virkeligheden til en Renunciation paa Bestemmelsen om, at den oprindelige fra Forliget i Kiel af 1332 hidrørende Pantegjæld skulde klareres paa engang, medens de Ofre, der iøvrigt maatte gjøres for at bringe Valdemar Atterdag paa Thronen, faldt paa Hertugen af Sønderjylland, og disse vare ikke ganske ringe. Bortset fra, hvad han ydede i Medgift for sin Søster, maatte han nemlig betragtes som at have kontraheret en Gjæld til høj Rente paa mindst 32,000 Mark Sølv og at have forstrakt Junker Valdemar et Laan til betydelig lavere Rentefod paa 35,000 Mark, og det er derfor ikke endda saa underligt, at Offeret kunde synes Samtiden saa stort, at den fandt, han havde baaret sig enfoldig ad¹⁾. Under alle Omstændigheder turde det være afgjort, at Opfyldelsen af de Forpligtelser, Hertugen havde paataget sig, har oversteget hans Kræfter, saaledes at han hverken har set sig i Stand til at udrede de 10,000 Mark lødigt Sølv, for hvilke han skulde købe Pantebesiddelsen af Kallø Slot, eller de 7000 Mark lybsk, der vare Betingelsen for, at Koldinghus med Tilliggende kunde blive overleveret ham. Det Første turde fremgaa deraf, at Valdemar Atterdag 1343 gennem Stig Andersson lod forhandle om Kalles Indløsning ikke med Hertugen, men med Klavs Limbek²⁾. Det Andet gjøres sandsynligt dels derved, at Jyderne endnu Aaret efter Niels Ebbesøns Fald for at komme Holstenerne til Livs ses at have gjort et frugtesløst Angreb paa Koldinghus³⁾, dels derved, at dette Slot endnu i Aaret 1348 var i Hænderne paa Medlemmer af de to holstenske Slægter Breide og Godendorf, og at Kong Valdemar ved det den

¹⁾ Detmars Chronik herausgegeben von Grantoff I. S. 247.

²⁾ Huitfeldts Danmarks Rigis Krønike, Fol.-Udg. I. S. 485.

³⁾ Detmar a. St. S. 250.

22de Juli s. A. paa Nebbe indgaaede Forlig betingede sig, at Greverne Henrik og Klavs skulde være Mellemænd med Hensyn til Indløsningen af Slottet og dets Tilliggende fra hine¹⁾.

Saavel i Spandau som i Lybek blev det efter det Anførte bestemt, at den Del af Nørrejylland, der ikke strax overgaves Valdemar Atterdag, skulde fordeles i fire Fjerdeparter, en til hvert af de fire Slotte Kallø, Horsens, Kolding og Ribe, der vilde være at overlevere Kongen, efterhaanden som de fire Fjerdedele af Pantegjælden var afdraget. Det vilde unægtelig være af stor Interesse og navnlig væsenlig kunne bidrage til at komme paa det Rene med, hvorvidt Gjenindløsningen af Nørrejylland til de forskjellige Tider af Valdemar Atterdags Regering var fremskreden, om det Spørgsmaal lod sig afgjøre, hvad der har været henregnet til hver af hine Fjerdeparter. Til med Bestemthed at besvare dette Spørgsmaal foreligger der desværre ikke Data; men da Fordelingen af Landet til de nævnte fire Slotte dog vistnok tør antages at have sluttet sig til sammes ældre Inddeling i Sysseler, kan man maaske uden altfor store Fejltagelser slutte sig dertil, og i Henhold til denne Antagelse skulle vi forsøge at opstille en Besvarelse.

Til Kallø maa da efter Beliggenheden antages at være henlagt Ommer og Aabo Sysseler med Undtagelse af, hvad der af det sidst nævnte maatte have ligget under Skanderborg Slot. Ifølge Fredslutningen i Kiel af 10de Januar

¹⁾ Det nævnte Forlig, der i sin Helhed hidtil kun kjendtes af Huitfeldts danske Parafrase, er nu efter Originalen i Gehejmearkivet fuldstændig aftrykt i Zeitschrift der Gesellschaft für die Geschichte der Herzogthümer Schleswig, Holstein und Lauenburg III. (1873) S. 208 ff.

1332 skulde dette stilles til Grev Johan den Mildes Disposition, saalænge indtil Langeland kunde overdrages ham¹⁾. At Slottet endnu i Begyndelsen af 1340 var underlagt hans Herredømme, ses af Forliget af 11te Februar s. A., ifølge hvilket Grev Gert forpligtede sig til at overdrage Hertug Valdemar sin Panteret over Nørrejylland bl. A. med Undtagelse af «Skanderborg Slot og 'de dertil liggende Len, hvilket tilhører vor kjære Fætter Grev Johan, og som Markvard Rostorp paa hans Vegne sidder inde med»²⁾. I Forliget af 23de Juni s. A. nævnes Skanderborg mærkelig nok slet ikke, hvorimod det i Forliget mellem Junker Valdemar og Greverne af 21de Maj hedder, at «Markvard Barstorp og hans rette Arvinger skal Kongen lade i uforstyrret Besiddelse af deres Panter, som de have i Nørrejylland, saalænge indtil man udløser dem»³⁾. Der kan nu neppe være nogen Tvivl om, at den heri omtalte Hr. Markvard er den samme Person, der nævnes som Skanderborgs Besidder i Forliget af 11te Februar, og at Navnet «Barstorp» er en Fejlæsning eller Fejlskrift for «Raastorp», idet det da maa antages, at Grev Johan, saaledes som det i mange lignende Tilfælde er sket, har givet Slottet og Lenet i Pant til den,

¹⁾ Urkundensamml. der schl.-holst.-lauenb. Gesellsch. II. S. 82 ff. («De wile, dat wi dat land tu Langelande wseme vedderen nicht antwart en hebben, so scal man dat hus tu Scandelborch vnde dat lant tu Erre antwarden twen eder dren vses vedderen mannen, de wi kesen willen vt sineme rade; de scoln dat hus vnde dat land tu Erre holden tu vses vedderen hant, also lange bet wi useme vedderen Langelande antwart hebben»).

²⁾ «.... dat hus tho Scandeneborch vnde de voghedye, de dar tho licht, dat greuen Johanne vnseme leuen vedderen tho horth, vnde dat Marquart Raastorp van syner wegheenen inne heft.»

³⁾ «Marquarde Barstorp vnde sine rechte erfnamen de scal de conigh laten bi eren panden, de si hebben in Nortjutlande vnbeworren, also lange went men se en afloset.»

der oprindelig kun sad inde med det som Befalingsmand paa hans Vegne. Herved forklares da ogsaa Niels Ebbesøns Belejring af Skanderborg Slot i Efteraaret 1340, idet det, naar kun Slottet var i holstensk Værge, har været ham og hans Jyder ligegyldigt, om Besidderen havde sin Hjemmel dertil fra Grev Gerts Sonner eller fra Grev Johan, medens et Angreb paa Slottet fra den Side vilde have været uforklarlig, hvis det havde været i Hertug Valdemars Værge. Hvad der nu iøvrigt til hin Tid har ligget under Skanderborg, er umuligt at afgjøre, og det turde navnlig være for dristigt at antage, at det skulde have været de tre Herreder, nemlig af Aabo Syssel Gjern og af Løver Syssel Vor og Tyrsting Herreder, der i en senere Tid udgjorde Skanderborg Len¹⁾ Efter Beliggenheden at dømme skulde der snarere kunne gjættes paa Hjemslev og Gjern Herreder i Aabo samt Vor Herred i Løver Syssel.

Til Horsens eller rettere til Bygholm Slot, der laa umiddelbart vest for Byen, har sikkert hele Løver Syssel været henlagt alene med Undtagelse af, hvad der som antydtes heraf muligen har ligget under Skanderborg. Men det er derhos neppe urimeligt at antage, at ogsaa Salling Syssel²⁾ og maaske Mors har været henregnet til Horsens Fjerdepart. Thi vel skulde det efter Beliggenheden synes, at begge Dele snarere maatte have været henlagte under Aalborg Len, men at Saadant ikke har været Tilfældet, fremgaar aldeles bestemt deraf, at dettes Bestand-

¹⁾ O. Nielsen Bidrag til Oplysning om Sysselinddelingen i Danmark S. 60.

²⁾ Heraf turde dog muligen Skive Kjøbstad og Hindborg Herred endnu have været i Hænderne paa den afdøde Marsk Ludvig Albertsons Arvinger, der 1328 forlenedes saavel dermed som med Hjern Herred i Har Syssel (Huitfeldt a. St. S. 441, jfr. S. 445 f.).

dele omstændelig opregnes som det, der strax skulde overgives i den tilkommende Konges Hænder, uden at Salling og Mors nævnes med, og vilde man antage disse Landsdele lagte til Kallo Fjerdepart, blev denne altfor uforholdsmæssig stor. Ommer og Aabo Sysseler kunne tilsammen anslaaes at have udgjort et Areal af c. 79 Kvadratmile eller, naar Hjelmlev og Gjern Herreder fraregnes, af c. 70 Kvadratmile, Løver Syssel af c. 44 eller, naar Vor Herred fraregnes, af c. 39 Kvadratmile, Salling Syssel med Mors af c. 24 Kvadratmile. Tænkte nu det sidstnævnte Syssel at have været lagt med til Kallo Fjerdepart, vilde denne have udgjort c. 94 og Horsens Fjerdepart kun c. 39 Kvadratmile, medens Forholdet bliver sandsynligere under den ovenfor antydede Forudsætning, hvorefter Kallo Fjerdepart vilde have udgjort c. 70 og Horsens c. 63 Kvadratmile. Af Hensyn til Beliggenheden er der i og for sig heller Intet til Hinder for at antage, at Salling Syssel har været regnet med til Horsens Fjerdepart, idet Lysgaard Herred i Løver og Fjends Herred i Salling Syssel stode umiddelbart op til hinanden, saaledes at hele den omhandlede Fjerdepart under hin Forudsætning har dannet en sammenhængende Landstrækning.

Til Kolding laa utvivlsomt hele Jelling og Almind Sysseler med Undtagelse alene af den Halvdel af Brusk Herred, som Greverne Henrik og Klavs forbeholdt sig selv, og som vistnok er falden sammen med det senere oprettede Elbo Herred. Med Hensyn til Almind Syssel følger det Antagelse ligefrem af sammes Beliggenhed, og, hvad Jelling Syssel angaar, fremgaar det allerede temmelig klart af Ordene i Forliget af 23de Juni, hvorved Greverne forpligtede sig til at afstaa «Kolding, Hus og Stad, og Vejle med de

Distrikter, som dertil høre¹⁾, idet Vejle allerede paa den Tid, hvorom her er Tale, maa antages at have været Thingsted for Jelling Syssel²⁾. Men hertil kommer endnu som aldeles afgjørende med Hensyn til sidstnævnte Syssel, at Tymme Godendorf, den ene af de tvende Brødre af dette Slægtsnavn, der ifølge Nebbe-Forliget endnu 1348 i Forening med Brødrene Breide havde Koldinghus Len i Pant, i Aarene omkring 1340 ses at have pantsat Halvdelen af Mollen i Vejle, Gaarslev Sogn i Holmans og Sindbjerg Sogn i Norvangs Herred til en vis Henneke eller Henning Byman og forpligtet sig til ej at opgive Besiddelsen af Koldinghus (*castrum Kaldingh nulla tenus resignare*), forinden Pantegjælden var betalt³⁾.

Vanskeligst stiller Forholdet sig maaske med Hensyn til Spørgsmaalet om, hvad der henregnedes til Ribe Fjerdepart. Efter Forligenes Opregning af, hvad der med Aalborghus strax skulde overgives til Valdemar Atterdag, samt efter hvad vi i det Foregaaende have antaget henlagt til Slottene Kallø, Horsens og Kolding, synes der som Bestanddele af Ribe Fjerdepart nærmest kun at kunne være Spørgsmaal om Har og Varde Syssele. Der kan vistnok neppe heller være Tvivl om, at førstnævnte viddustrakte Syssel⁴⁾ har været medregnet til nævnte Fjerdepart. Det bestyrkes i alt Fald derved, at Byen Ringkjøbing, der jo

¹⁾ •Koldinghe, hws vnde stat, vnde Wedele mit der vogedye, de dar to hort•, jfr. længer fremme i samme Forlig: •hws vnde stat to Koldinghe vnde Wedele mit der gantzen vogetdye, de dar to geleghe is•.

²⁾ Nielsen a. St. S. 62.

³⁾ Utrykte Breve i Gehejmearkivet af 8de December 1339, 8de Oktober 1340 og 10de Maj 1342.

⁴⁾ Maaske dog med Undtagelse af Hjerm Herred, se ovenfor S. 172 Anm. 2.

ligger i det til Har Syssel hørende Hind Herred, i Aaret 1368, altsaa endog paa et Tidspunkt, da Lenene paa Grund af det i Mellemtiden betydelig tiltagne Antal af faste Slotte maa antages i det Hele at have været af mindre Udstrækning end i de Aaringer, hvorom her er Tale, horte under Riberhus Len¹⁾. Store Vanskeligheder møde derimod med Hensyn til Spørgsmaalet om Varde Syssel, og for om mulig at klare disse bliver det nødvendigt at anstille en noget dybere gaaende Undersøgelse. Det har hidtil i Almindelighed været antaget²⁾, at det var hele Varde Syssel, som Hertugerne af Brunsvig og Lüneburg i det 13de Aarhundrede vare i Besiddelse af, og som de ved Landsdelingen af 31te Marts 1267 vedtoges fremdeles at ville beholde i Fællig³⁾. Men herimod kan vistnok rejses begrundet Tvivl. Vel nævnes nemlig i det Brev af 11te November 1300⁴⁾, hvorved Erik Menved stadfæstede den nogle faa Aar forud skete Afhændelse af hine Hertugers Besiddelser i Danmark til hans Stiffader Grev Gerhard af Holsten, simpelthen «Varde Syssel i Jylland» (*Warwitsysel in Jutia*); men det er allerede et mærkeligt Datum mod Antagelsen af, at Af-

¹⁾ Brev af 6te Juli 1368 i Urkundensamml. der schl.-holst.-lauenb. Gesellsch. II. S. 493 f.

²⁾ Se f. Ex. O. Nielsen Vester Horne Herred i Danske Samlinger I. S. 111 og ovenanf. St. S. 66 f.

³⁾ H. Sudendorf Urkundenbuch zur Geschichte der Herzöge von Braunschweig und Lüneburg und ihre Lande I. S. 42 f. — Hvorfra Hertugernes Ret saavel til Varde Syssel som til deres øvrige Besiddelser i Danmark skrev sig, lader sig ikke med Bestemthed afgjøre, og navnlig ikke, om de vare skænkede Hertug Otto (*puer*) af hans Morbroder Valdemar Sejr, eller Erhvervelsen hidrørte fra Hertug Albert den Stores Optræden under Begivenhederne i Danmark efter Kristoffer 1.s Død, jfr. C. Paludan-Müller Studier til Danmarks Historie i det 13de Aarh. i Vidensk. Selsk. Skrifter femte Række IV. S. 265 og 282.

⁴⁾ Urkundensamml. der schl.-holst.-lauenb. Gesellsch. I. S. 524.

hændelsen omfattede det hele Syssel, at Kongens Forbehold med Hensyn til visse Præstationer af hine Besiddelser kun gjaldt to af de Herreder, som hørte under Varde Syssel, nemlig Øster Horns og Skads Herreder. Da Grev Gerhards Søn af samme Navn i Aaret 1314 solgte alle de af Faderen erhvervede danske Besiddelser til sin Broder Johan den Milde, hedder det i det i den Anledning udfærdigede Diplom af 7de Juni kun «vore Godser i Varde Syssel» (*bona nostra in Warcythsysel*), og det Samme er Tilfældet i det Brev af 28de April 1315, hvorved Johan atter pantsatte sine nye Erhvervelser til Grev Nikolaus af Schwerin¹⁾. I Aaret 1326 forlenedes Marsken Ludvig Albertson bl. A. ogsaa med Malt og Gjording Herreder²⁾, der begge henhørte under Varde Syssel, og over hvilke der dog umulig paa denne Maade kunde have været disponeret, hvis de havde hørt med til Grev Johans ved Kjøb erhvervede Besiddelser. Johan, der i Mellemtiden maa have indløst disse Besiddelser fra Greven af Schwerin, afhændede den 6te Oktober 1336 til sin Frænde Grev Gert bl. A. ogsaa «vort Gods, som vi have i Varde Syssel» (vse guth, dath wi hebben in Warthsysel)³⁾. Ved Forliget af 11te Februar 1340 forbeholdt Grev Gert sig de Rettigheder, han havde i Varde Syssel, hvorimod der, som ovenfor antydet, ikke er nogen Tvivl om, at hans Sønner samtidig med, at de for det øvrige Nørrejyllands Vedkommende overdrog deres Panteret

¹⁾ Begge Diplomer i Urkundensamml. der schl.-holst.-lauenb. Gesellsch. II. S. 138 ff.

²⁾ Huitfeld a. St. S. 434 ff. Hos H. hedder det «Gierenherret», men med J. Kinch (Ribe Bys Historie og Beskrivelse indtil Reformationen S. 162) anser jeg det for aabenbart, at dette er en Læse- eller Skrivfejl for Gjording Herred.

³⁾ Utrykt Brev i Gehejmearkivet.

til Hertug Valdemar, ved Forliget af 23de Juni afhændede ham deres Besiddelser i hint Syssel til Ejendom. Medens de Udtryk, hvori dette skete, ikke bevise Noget med Hensyn til Udstrækningen af hine Besiddelser¹⁾, pege derimod de Ord i Forliget af 19de Maj, hvorved Hertug Valdemar ligeoverfor den tilkommende Konge undtager sine Besiddelser i Varde Syssel fra at skulle kunne indløses med det øvrige Norrejylland, bestemt i Retning af, at de ikke have omfattet det hele Syssel, idet Kongen forpligtes til, naar han iøvrigt har indløst Norrejylland, ikke at forulempe Hertugen i Besiddelsen af hans «Dele af Landet Varde Syssel»²⁾. Kommer nu hertil endelig, at der i sidstnævnte Overenskomst bestemmes, at der til Ribe i Egenskab af den tilkommende Dronnings Livgeding bl. A. skal henlægges «det halve Varde Syssel med det Fiskeri, dertil hører» (half Wardesysel mit der vischerye, de dar to hort), og det dog ikke kan antages, at Hertugen selv gav et Bidrag med til sin Søsters Livgeding, bliver det for os temmelig utvivlsomt, at samtlige de anførte Diplomer ikkun sigte til en Del af titnævnte Syssel. Efter det Fingerpeg, der i saa Henseende gives dels ved Kong Eriks ovenantydede Forbehold dels ved Forleningen til Ludvig Albertson i 1326, kan det formentlig heller ikke være tvivlsomt, at det er den nordlige Del af Sysselet eller Horns og Skads Herreder, hine Diplomer gjælde, medens de to sydlige eller Malt og Gjording Herreder altsaa maa have ligget umiddelbart under Kronen og ved den her omhandlede Lejlighed være hen-

¹⁾ «.... laten hws vnde stat vnde de vogedye to Ripen vnde Warden, als it vse vader kofte van greuen Johanne to rechtene eruekope.»

²⁾ «.... an vseme dele des landes to Wartsusel, wen he sin lant to Nortjutlande losz eder gheloset heuet, nictes hinderen.»

regnede med til Ribe Fjerdepart. Der lader sig imidlertid opkaste det Spørgsmaal, om der ikke har ligget endnu Mere til denne Part af Nørrejylland, idet Formodningen synes at maatte være for, at hvad der efter Forliget af 19de Maj skulde henregnes til Dronning Helvigs Livgeding, ogsaa maa have hørt med til den Del af Provinsen, der ved Indløsningen skulde følge med Ribe. Til Dronningens Livgeding henlægges nu ikke alene de Enge eller Øer (Originalens plattyske Udtryk »werdere» kan betyde begge Dele), som i Kong Kristoffers Tid have ligget til Ribe, men ogsaa de fire Herreder, der i Kong Eriks eller, som det i Spandau-Forliget hedder, i Kong Kristoffers Tid laa dertil. Medens der ved de omtalte Enge eller Øer aabenbart sigtes til List og Manø samt den ligeoverfor liggende Forstrand, i hvis Besiddelse Erik Menved 1295 havde stadfæstet Ribe By¹⁾, har man, hvad de fire Herreder angaar, opstillet den Gisning²⁾, at der herved skulde være tænkt paa Hviding, Rangstrup, Fros og Kalslund Herreder i Sønderjylland, idet man er gaaet ud fra, at Ribe Bispestols Myndighed over en Del af Sønderjyllands Herreder har draget flere af disse ind under Riberhus. Da imidlertid Hertugen senere utvivlsomt var Herre i alt Fald over de to forstnævnte Herreder³⁾, maatte Forholdet, hvis hin Gisning skulde have ramt det Rette, opfattes saaledes, at Hertugen stillede en Del af sine egne Besiddelser til Disposition for sin Søsters Livgeding, hvad

¹⁾ Diplom af 25de August 1292 i A. L. J. Michelsens Nordfriesland im Mittelalter S. 184 ff., jfr. Kinch a. St. S. 186, der med Føje antager, at ogsaa Fanø har hørt med blandt de omtalte »werdere».

²⁾ Nielsen forstaaft. St. S. 71.

³⁾ Fremgaar f. Ex. af Diplomerne af 16de September 1355, 15de Juni og 20de September 1360 i *Scriptores rerum Danicarum* VII. S. 82, 147 og 163.

der, som allerede ovenfor i en anden Anledning bemærket, vilde være urimeligt at antage — ikke at tale om, at hine Herreder aabenbart have været Bestanddele af det Tilliggende til Tørring og maaske tildels Tønder Slotte, som Hertugen havde pantsat til Holstenerne. Maa saaledes den omtalte Gisning forkastes, saa staar der neppe Andet tilbage end at antage, at det har været fire af de kongelige Herreder i Nordfrisland, hvortil der ved den paagjældende Bestemmelse sigtes. Der er efter de i Forliget af 10de Januar 1332 brugte Udtryk¹⁾ ingen Tvivl om, at den Panteret for 100,000 Mark Sølv, som ifølge dette indrømmedes Grev Gert, ogsaa omfattede den kongelige Andel af hint Landskab, dog med Undtagelse af de forhenværende brunsviglüneburgske Besiddelser Garding og Tetenbøl, hvorover Grev Johan ogsaa havde erhvervet sig Ejendomsret, og som han 1336 afhændede til Grev Gert tilligemed sine Besiddelser i Varde Syssel²⁾, dels maaske ogsaa af, hvad Kong Kristoffer Aaret forud havde pantsat til de tvende Adelsmænd Knud Fris og Hentik Pederson³⁾. Mærkelig nok finde vi nu ikke i noget af Forligene af 1340 »Kongens Friser» udtrykkelig nævnte. At denne Tavshed imidlertid ikke kan fortolkes som gaaende ud paa et Forbehold af Panteretten over Nordfrisland fra holstensk Side, turde fremgaa deraf, at Valde-

¹⁾ Jfr. Ordene: »vnde benamen des Kuninges Fresen scole wi vnde vnse rechten eruen hebben tu eneme pande, also hir vorgesproken is.»

²⁾ Jfr. de ovenfor S. 175 Anm. 3 og 4 samt S. 176 Anm. 1 og 3 anførte Diplomer.

³⁾ Michelsen a. St. S. 283 og T. Becker Ældste danske Arkivregistraturer I. S. 97. Uanset de i Registraturen benyttede omfattende Udtryk »kennis at haffue Frisland aff Koning Cristofer oc Koning Erik hans Son«, antager jeg det for sandsynligt, at det kun har været en Del af Landet, hvorover der indrømmedes de to Adelsmænd Panteret.

mar Atterdag og hans Svoger Hertugen af Sønderjylland 1344 i Forening tvang Befolkningen i det største af Herrederne der til Skatteydelse¹). Snarere skulde det kunne tænkes, at Greverne stiltiende have renonceret paa deres Panterettigheder i Nordfrisland af den Grund, at Bønderne her maaske aldrig i Virkeligheden have underkastet sig deres Faders Herredømme²). Vi ere imidlertid mest tilbøjelige til at antage, at Panteretten over hint Landskab har været indbefattet med under de Rettigheder, Greverne ved Forliget af 23de Juni overdroge Hertugen, og særlig under de »vogedye to Ripen«, Forliget nævner. Medens det saaledes efter vor Formening er fire af de frisiske Herreder, Overenskomsten af 19de Maj udtrykkelig henlægger til Ribe, forsaavidt angaar Udstrækningen af den Dronning Helvig tilkommende Livgeding, turde derimod samtlige Grev Gert 1332 overdragne Herreder i Frisland have været henregnede under Riberhus, forsaavidt det Pantsattes Indløsning angaar. Paa denne Maade vilde visselig den til Ribe henlagte Fjerdepart have udgjort et Areal af over 100 Kvadratmile og saaledes have været ikke lidet større end nogen af de øvrige tre. Men bortset fra, at den omfattede en stor Del af Jyllands magreste Egne, udjævnes Forholdet ogsaa derved, at det ved en særlig mellem de kontraherende Parter afsluttet Overenskomst maa være bleven afgjort, at

¹) *Scr. rer. Dan.* I. S. 133 og 305, VI. S. 525, Diplom af 8de August 1344 hos Michelsen a. St. S. 190 f., jfr. smstds. S. 283 f. og Ældste danske Arkivreg. I. S. 4.

²) I alt Fald ses Indbyggerne i de tre store Herreder Horsbøl, Bøking og Pelvorm i Aaret 1333 at have hyldet Junker Otto (Michelsen a. St. S. 283 og Ældste danske Arkivreg. I. S. 30), uden at der forlyder Noget om, at Grev Gert gjorde Skridt til at straffe dette Frafald, jfr. ogsaa Notitsen hos Huitfeldt a. St. S. 491 om, at Friserne 1344 i 14 Aar ikke havde betalt Skatter.

det i denne Fjerdepart af Landet liggende betydelige Jordegods, der tilhørte Ribe Bispestol, var undtaget fra Pant-sætningen¹⁾.

IV.

Om Begivenhederne i Hansekrigen mod Danmark 1362.

Med Hensyn til Begivenhederne i den første store Hansekrig imod Valdemar Atterdag har der hidtil raadet en Opfattelse, som i flere meget væsentlige Punkter maa be-tragtes som fejlagtig, og gjælder dette særlig den Fremstil-ling af disse Begivenheder, som Suhm giver i 13de Bind af sin «Historie af Danmark» (S. 463 ff.). Siden 1826, da det nævnte Bind udkom, har man i en lang Aarrække i god Tro sluttet sig til denne Fremstilling²⁾ uden nogen nærmere Prøvelse af Kilderne, ja uden engang at lægge Mærke til det ejendommelige Vidnesbyrd om Metoden for Suhms Historieskrivning, at han ved sin Fremstilling af hine Be-givenheder ikke alene ikke har citeret, men overhovedet slet ikke benyttet den fortrinlige Kilde til Oplysning om samme, han selv har excerperet og i Uddrag ladet aftrykke under

¹⁾ Diplomet af 25de August 1341 i Huitfeldts Bispekronike S. 26 f.

²⁾ Dette er saaledes i alt Væsentligt Tilfældet med G. L. Badens Danmarks Riges Historie I. S. 568 f., L. C. Müllers Danmarks Historie III. S. 164 f., F. Hammerichs Danmark i Valdemarernes Tid II. S. 160, A. Cronholms Skånes politiske historia I. S. 223 f., F. C. Dahlmanns Geschichte von Dänemark II. S. 13 f., F. W. Bartholds Geschichte von Rügen und Pommern III. S. 437 og Geschichte der deutschen Hansa II. S. 154, hvorhos Suhms Fremstilling ogsaa ligger til Grund for W. Junghans' Opfattelse af Begivenhederne i hans Graf Heinrich der Eiserne von Holstein S. 23.

Aaret 1370, nemlig de Indlæg, der den 24de Juni s. A. paa Bahu vexledes mellem Kong Hakon og de hanseatiske Deputerede¹⁾. Det er først i Løbet af den sidste halve Snes Aar, at der i enkelte Retninger er gjort en korrektere Opfattelse af hine Begivenheder gjældende, først af P. A. Munch²⁾ og senere ogsaa tildels af O. Fock³⁾, indtil der endelig i den allernyeste Tid af K. Koppmann ved en indtrængende Kritik af de for Haanden værende Kilder i større Omfang er kastet et væsenlig nyt Lys over dem⁴⁾. Da imidlertid selv den sidstnævnte Forsker har ladet flere Momenter, der kunde trænge til at klares, henligge urørte, da fremdeles nogle af de Resultater, hvortil han er kommen, end yderligere kunne understøttes, og der omvendt kan rejses Tvivl mod andre, turde der være Opfordring til fra dansk Side her at forsøge en Belysning af Emnet i dets Helhed.

Det forudsættes som bekjendt, at Anledningen til den omtalte Krig var den Forbitrelse, som Kong Valdemars heldige Tog mod Gulland i Sommeren 1361 havde fremkaldt dels hos de Stæder paa Øster- og Nordsoens Kyster, der allerede da betegnedes som hørende til «den tyske Hansa»,

¹⁾ Senere i Originalsproget fuldstændig aftrykte i Lappenbergs Udgave af G. Sartorius Geschichte des Ursprungs der deutschen Hanse II. S. 684 ff. samt i Die Recesse und andere Akten der Hansetage von 1256—1430 ved K. Koppmann II. S. 1 ff.

²⁾ Det norske Folks Historie, anden Hovedafd. I. S. 720 ff. Munchs Fremstilling følges i Et og Alt af J. Paludan-Müller i Gullands Forhold til Danmark og Sverig i det 14de, 15de og 16de Aarhundrede S. 22 f., undtagen forsaavidt han sætter Slaget ved Helsingborg til 8de Juli.

³⁾ Rügen-pommersche Geschichten aus sieben Jahrhunderten III. S. 149 ff.

⁴⁾ Jfr. Indledningen til Beretningen om Hansedagen den 8de Oktober 1362 i Die Recesse und andere Akten etc. I. S. 195 ff.

dels hos Gullands Landsherre Kong Magnus Erikson af Sverige, og at der paa et Møde i Greifswalde i Dagene omkring den 8de September 1361 mellem Udsendinge fra nysnævnte Fyrste og hans Son Hakon paa den ene Side og Stæderne Lybek, Wismar, Rostok, Stralsund, Greifswalde, Anklam, Stettin, Kolberg, Bremen, Hamborg og Kiel paa den anden Side var bleven afsluttet et Angrebsforbund mod Danmark, saaledes at samtlige Allierede skulde have deres Stridskræfter rede til Midfaste (27de Marts) det paafølgende Aar. Det er saaledes kun selve Krigsbegivenhederne, og hvad dermed nærmest staar i Forbindelse, som her skal sysselsætte os, idet vi som Udgangspunkt gjengive den Fremstilling i saa Henseende, som Suhm har under Aaret 1362. Den hanseatiske Flaade stak herefter i Soen sandsynligvis sidst i Juni eller i Begyndelsen af Juli. Den holstenske Greve Henrik anførte den, og under ham kommanderede den lybske Borgmester Johan Wittenborg. Den hele Flaade bestod af 28 store Skibe eller Kogger og 24 mindre Fartøjer eller Snekker, som havde en Besætning af 2730 bevæbnede Mænd foruden 10 Skytter, 5 Blider og 3 andre Belejringsmaskiner med de til deres Betjening fornødne Mestre og Arbejdsfolk. Byen Lybek alene sendte 1500 Mand, som den maatte bespise. Stædernes Flaade lagde sig for Kjøbenhavn, belejrede, indtog og plyndrede den tilligemed Slottet og sendte Byttet, hvoriblandt Taarnklokkerne, til Lybek. Den danske Flaade, anført af Hertug Kristoffer, angreb derpaa den fjendtlige paa St. Kilians Dag den 8de Juli. Slaget var heftigt, dog var Fordelen paa Stædernes Side, forsaavidt Kristoffer blev farlig saaret, sandsynligvis i Hovedet, siden han Aaret efter døde i Raseri og fra det Ojeblik af, at han havde faaet Saaret, bestandig var sygelig. Efter dette Slag sejlede Stædernes Flaade til Helsingborg, hvor

den satte Folk i Land, som strejfedes langt op i Skaane. De oprejste ogsaa 16 Blider og Bukke for Helsingborg og beskøde dermed Slottet Nat og Dag. Da der nu var faa Folk paa Skibene, benyttede Valdemar sig af Lejligheden, angreb Flaaden den 18de Juli og borttog 6 eller 12 af de største og bedste Kogger, fulde af Proviant, Vaaben m. m., og da Fjenden tilmed mistede mange Folk, der dels faldt, dels gjordes til Fanger, nødtes Flaaden herved til at vende tilbage. Lybekkerne tillagde deres Borgmester Wittenborg Skylden for dette ulykkelige Udfald og kastede ham i Fængsel.

Medens vi paa et senere Sted ville komme til at behandle Spørgsmaalet om Tidspunktet for Felttogets Paa-begyndelse, skulle vi her først hidsætte nogle Bemærkninger om den hanseatiske Stridsmagts Størrelse. Den Styrke, Suhm opgiver, stemmer med, hvad der i saa Henseende var aftalt mellem de forbundne Stæder under Forhandlingerne i Greifswalde i September 1361. Herefter skulde nemlig Bremen stille 1 Kogge med 100 Mand Sværtbevæbnede, Hamborg 2 med 200 Mand, Kiel et Skib paa 40 Læster med 30 Sværtbevæbnede og 10 Skytter, Lybek 6 Kogger, 6 Snekker eller Skuder, 600 Mand Sværtbevæbnede, 1 Blide og 1 «drivende Værk», Rostok og Wismar samt Stralsund og Greifswalde hver to og to i Forening lige saa Meget, Kolberg, Stettin og Anklam med de mindre Stæders Bistand, der forsaavidt adjungeredes dem¹⁾, ligeledes i Forening samme Antal Skibe og Stridsmænd, Kolberg og Stettin endvidere hver for sig 1 Blide og desuden i Forening det fornødne Betjeningsmandskab til samtlige fornævnte Krigs-

¹⁾ mit der hulpe der vöghen stede, de vns to hulpe gheuen sint

maskiner¹⁾. Efter den senere paa Hansedagen i Wismar den 25de Juli 1363 i Forhold til det stillede Mandskab foretagne Fordeling af den saakaldte Pundtold mellem de forbundne Stæder ansloges samtlige Stæders i Henhold til Greifswalde-Overenskomsten (*secundum ordinanciam*) stillede Kontingenter til i Alt 2700 Mand²⁾, og man har derfor ogsaa været tilbøjelig til at antage, at der fra hanseatisk Side under alle Omstændigheder ikke er bleven ført en større Styrke imod Danmark end fra Først af aftalt³⁾. Dette er imidlertid saa langt fra at være afgjort, at der tværtimod er Sandsynlighed for, at i alt Fald enkelte af de i Forbundet deltagende Stæder have stillet en større Styrke, end de i og for sig vare forpligtede til, medens det paa den anden Side er en Selvfølge, at de ikke have kunnet gjøre Paastand paa en større Kvotadel af Pundtolden end den, der svarede til deres traktatmæssige Kontingent. Detmar siger nemlig udtrykkelig, som antydet hos Suhm, at Lybekkerne for deres Vedkommende i Krigen daglig havde at bespise godt og vel 1500 Mand⁴⁾, og lad end herunder have været indbefattet det Mandskab, der kun brugtes til at navigere Skibene og altsaa ikke hørte til Kombattanternes Klasse, saa er det dog urimeligt at antage, at hint skulde have forholdt sig til dette som 900 til 600. Men hertil kommer, at i det andet af de under den ovennævnte Skriftvexel paa Båhus i Aaret 1370 fra hanseatisk Side afgivne Indlæg erklære Stædernes Deputerede, at deres Landsmænd 1362 ankom til Øresund med en Styrke, der var 1000 Mand større, end de havde forpligtet sig til (*cum gente no-*

¹⁾ Lappenbergs Udg. af Sartorius II. S. 495 f.

²⁾ Smstds. S. 527.

³⁾ Jfr. saaledes Munch a. St. S. 720 Note 3.

⁴⁾ Grautoffs Udg. af Detmars Chronik I. S. 285.

stra deputata, ultra quam etiam adduximus bene mille armatos)¹⁾. Selv om der nu ved den oprindelig aftalte Styrke, der saaledes paastaas at være forøget med henved 1000 Mand, er sigtet ikke til de 2740 Mand, som Stæderne ligeoverfor hverandre indbyrdes havde forpligtet sig til at stille, men til de 2000 Mand, som de i Traktaten med Kongerne Magnus og Hakon havde lovet at udruste²⁾, maa dog Antallet af de egenlige Kombattanter anslaas at have udgjort mindst c. 3000 Mand. Det er herefter antageligt, at der ogsaa har været stillet et noget større Antal Skibe end aftalt i Greifswalde, og om det end maaske er noget overdrevet, naar Fortsættelsen af den sjællandske Krønike lader Huseaterne under Belejringen af Helsingborg Slot beskyde dette med 16 Krigsmaskiner³⁾, er det dog i alt Fald ikke usandsynligt, at man samtidig med Mandskabets Forøgelse ogsaa har bestemt sig til at medføre flere Krigsmaskiner end de 8, til hvis Tilvejebringelse man havde forpligtet sig i Greifswalde med den nærmere Bestemmelse «saa vidt fornødent gjøres» (eft des nood do) — en Bestemmelse, der ligesaa vel holdt en Forøgelse som en Formindskelse aaben. Om der iblandt det medtagne Belejringsskyts ogsaa har været Ildvaaben, lader sig ikke med Vished afgjøre, men er, ihvorvel der ikke haves noget aldeles bestemt Datum for Brugen af Krudt her i Norden fra et tidligere Aar end 1372⁴⁾, ikke umuligt, al den Stund der i det lybske Arkiv allerede fra Aarene 1362 og 1363 findes Lønnings-Kvitteringer udstedte af «Ildskytter» (vurschutten)⁵⁾.

¹⁾ Lappenbergs Udg. af Sartorius II. S. 691.

²⁾ Smstds. S. 497.

³⁾ *Continuatio chronici Sialundiæ* i A. L. J. Michelsens og J. Asmussens Archiv etc. II. S. 226.

⁴⁾ Diplom af 25de Juni 1372 hos Suhm a. St. XIII. S. 869 f.

⁵⁾ Fock a. St. III. S. 263 ff. Naar Munch (a. St. S. 713, Note 2)

Beretningen om, at Grev Henrik af Holsten skal have været Overanfører for den hanseatiske Krigsmagt, har Suhm middelbart — gennem Huitfeld nemlig — fra en saa fortrinlig Kilde som Fortsættelsen af den sjællandske Krønike¹⁾; men uagtet denne Beretning tillige har Hjemmel i Gerhard Rynesberchs og Herbord Schenes bremiske Krønike²⁾, maa den dog vistnok forkastes. Af Koppmann er det allerede paavist, at medens der i Hanse-Recesserne ikke er mindste Datum, der kunde tale for, at Grev Henrik skulde have staaet i et sligt Forhold til Stæderne, tyder deres Indhold tvertimod hen paa, at ligesom den lybske Borgmester Johan Wittenborg maatte bære Ansvaret for Felttogets uheldige Udfald, saaledes maa han ogsaa i Virkeligheden have haft Overbefalingen³⁾. Imod Beretningen om, at Grev Henrik skulde have været Hanseaternes Overfeltherre, taler ogsaa den Omstændighed, at han ifølge Herman Corners Vidnesbyrd — der forsaavidt fortjener mere Tiltro, end der ellers tilkommer ham, fordi han i den Henseende stotter sig til Elard Schonewelts officielle Beretning — paa en Tid, da den hanseatiske Krigsmagt utvivlsomt maa have ligget foran Helsingborg, nemlig omkring St. Jakobs Dag (25 Juli) 1362 var i Pløn og der lod sin Søster Elisabeth vie til hendes Brudgom Kong Hakons Repræsentant Ridder Herman von

gjætter paa, at Greifswalde-Traktatens »werk« maaske betegner Kanoner, da er dette fejlagtigt; som Fock paaviser, betegnede »werk« eller »driuende werk« en Krigsmaskine, der udslyngede Bjælker, Jernstænger ell. desl. i horisontal Retning.

¹⁾ Huitfeldt Danm. Rigis Krøn. I. S. 526, jfr. *Cont. chron. Sial.* a. St.

²⁾ J. M. Lappenbergs *Geschichtsquellen des Erzstiftes und der Stadt Bremen* S. 107.

³⁾ Die Reccesse etc. I. S. 199 f., jfr. ogsaa W. Mantels *Die hansischen Schiffshauptleute Johann Wittenborg etc.* i *Hansische Geschichtsblätter* for 1871 S. 114 ff.

Vitzen¹⁾. Uagtet Grev Henrik saaledes ikke kan antages at have staaet i Stædernes Tjeneste, fremgaar det dog sikkert nok af Vaabenstilstands-Overenskomsten af 10de November 1362 og de efterfølgende Forhandlinger, at han i Krigen har havt sin Plads mellem Danmarks Fjender; men han har snarere deltaget i denne som Kongerne Magnus' og Hakons end som Stædernes Forbundsfælle. Dette tør navnlig sluttes af den i Lybek den 1ste Maj 1362 udstedte Forskrivning for et Kongerne fra Stædernes Side ydet Laan til Anskaffelse af Krigsfornødenheder, idet der herefter paa hines Regning skulde stilles 3 Skibe til Grev Henriks og 2 til Grev Adolfs Disposition²⁾, og hermed stemmer det ganske, naar det i Anledning af en fra Grev Henriks Side stillet Anmodning om en Pengegodtgjørelse for Skade, lidt i Krigen, og for Udgifter i Anledning af sin Sosters Tilfangetagelse, paa Hansedagen den 24de Juni 1366 vedtoges at svare ham, at Stæderne ikke havde lovet at yde ham Noget, «fordi det var paa Kongen af Sverigs Vegne» (*quia fuit pro parte regis Suecie*)³⁾, hvad der aabenbart maa suppleres med: «at han havde deltaget i Krigen». Spørgsmaalet om, hvori da Grev Henriks saavel som de andre holstenske Grevers Krigsforetagender have bestaaet, lader sig paa Grund af Kildernes Tavshed ikke afgjøre; men da den berorte Omstændighed, at der stilledes Skibe til deres Raadighed, tyder paa, at det er til Søs, de have deltaget i Fejden, og det ses, at baade Öland og Gulland i Efteraaret 1362 vare frigjorte for det danske Herredømme⁴⁾, ligger

¹⁾ *Cornars Chronica novella* i *Eccards Corpus hist. medii ævi* II. S. 1104 f.

²⁾ *Lappenbergs Udg. af Sartorius* S. 500 f.

³⁾ *Smstds.* S. 577.

⁴⁾ For Ölands Vedkommende fremgaar det umiddelbart af Magnus'

det nær at gjætte paa, at Greverne have opfyldt deres Forbundspligter mod Kongerne Magnus og Hakon ved at udføre en heldig Diversion mod hine to Øer, som det paa Grund af den fra den store hanseatiske Flaade truende Fare maa have været Kong Valdemar umuligt at undsætte. Det bliver da under denne Forudsætning en ikke usandsynlig Forklaring af den sjællandske Krønikes Misforstaaelse med Hensyn til Grev Henriks Forhold til Krigen, som Koppmann opstiller, naar han finder det naturligt nok, at Krønikens Forfatter, som Intet iøvrigt havde mærket til aktiv Deltagelse i Fejden fra svensk Side og derfor betragtede Hanscaterne som eneste krigsførende Magt, antog Grev Henriks Andel i Felttoget som udført i hanseatisk Tjeneste¹).

Idet vi dernæst vende os til Hovedsagen, den store hanseatiske Stridsmagts Tog mod Danmark, opstaar først det Spørgsmaal, om der er Grund til at antage, at der fra dennes Side er sket noget Angreb paa eller Erobring og Udplyndring af Kjøbenhavn. De to eneste af Suhms Kilder, der have Noget om en saadan Begivenhed, ere *Annales fratrum minorum Wisbyenses*²) og Huitfeldt³), af hvilke det vistnok tør antages, at denne forsaavidt har øst af hine. De nævnte Annaler turde imidlertid med Hensyn til Begivenhederne paa det Tidspunkt, hvorom her er Tale, ingenlunde betragtes som Kildeskrift i stræng Forstand⁴), og

og Hakons Pantebrev paa Borgholm Slot af 28de September 1362 (Sartorius a. St. S. 501 f.), for Gullands tør det slutes af, at Visby havde underkastet sig Bestemmelserne om Pundtolden (smstds. S. 513 f.).

¹) Die Reccesse etc. I. S. 200.

²) *Scr. rer. Dan.* I. S. 259.

³) Danm. Rigis Krøn. a. St.

⁴) Om de visbyske Annaler og deres Vurdering som Kilde jfr. D. Schäfer *Dänische Annalen und Chroniken von der Mitte des 13. bis zum Ende des 15. Jahrhunderts* (1872) S. 102 ff.

Troværdigheden af deres Beretning i den omhandlede Henseende svækkes i høj Grad derved, at ingen af de to Kilder af første Rang, den sjællandske Krønike og Detmar, vide det Mindste om noget Angreb paa Kjøbenhavn, uagtet Erobringen af denne By og dens Slot aabenbart vilde have været en Begivenhed af ganske særlig Interesse for begge. Men hertil kommer som det egentlig Afgjørende nogle Ytringer i den ovenomtalte Skriftvexel mellem Kong Hakon og Hansestædernes Udsendinge, som vise, at der vel har været paatænkt et Angreb paa Kjøbenhavns Slot, men at dette blev opgivet paa Grund af, at Kongerne Magnus og Hakon ved udskikkede Sendebud fik Stæderne formaaede til at lade Flaaden gaa direkte til Helsingborg. Blandt Stædernes først fremsatte Klagepunkter mod de to Konger hedder det nemlig, »at fornævnte Herrer Konger ved deres Sendebud og Breve anholdt Stæderne om, at de vilde vende sig mod Helsingborg for at angribe dette, idet hine da snarest muligt vilde komme dem til Hjælp med deres Folk«, og i deres Replik paa Kongens Forsvarsindlæg: »Paa denne Maade opfyldte vi, hvad der var aftalt, og kom til Farvandet Øresund med vor aftalte Styrke, udover hvilken vi endog medførte næsten 1000 Bevæbnede, og vi vilde have været tilstrækkelig stærke til at belejre Kjøbenhavns Slot (*satis fortes fuisset ad obsidendum castrum Copmanhauene*). Men eftersom I ved Eders Sendebud og Breve havde ladet os anmode om, at vi skulde vende os mod Helsingborg, [gjorde vi saa] og laa foran Helsingborg med store Udgifter godt henved 12 Uger, ventende paa Eders Ankomst, og fordi I ikke kom, led vi de omtalte Tab, idet vi ikke vare stærke nok til paa engang at belejre Slottet i Land og til lige at forsvare Havet»¹⁾. Føje vi nu endelig hertil, at der

¹⁾ Lappenbergs Udg. af Sartorius II. S. 685 og 691 f. Foran Sæt-

haves et Brev fra en vis Johan Wartberg, hvori han fordrer Erstatning for et ham tilhørende Kvantum Mel, der udgjorde Ladningen i et hanseatisk Skib, som medens Stædernes Flaade laa for Helsingborg, blev taget af Danske, der gik ud fra Kjøbenhavn, men atter tilbageerobret af to fra Helsingborg tililende tyske Skibe¹⁾ — saa tør det vel med saa megen Sikkerhed, som overhovedet kan opnaas ved en historisk Undersøgelse, paastaas, at det under Fejden 1362 ikke er kommet til nogetsomhelst fjendtligt Foretagende mod Kjøbenhavns By eller Slot, og at der i de visbyske Annaler og hos Huitfeld simpelthen kun foreligger en Forvexling med den Erobring og Plyndring af begge Dele, der utvivlsomt foregik under den anden Hansekrig mod Valdemar Atterdag i Aaret 1368. Medens ogsaa allerede Munch og Fock have indset, at dette maa være Sagens Sammenhæng²⁾, er det mærkeligt, at en saa skarpsindig Historieforsker som C. G. Styffe endnu har kunnet slaa sig til Ro ved de visbyske Aarbøgers og Huitfelds misforstaaede Beretning³⁾.

Det andet Spørgsmaal, der møder os med Hensyn til den hanseatiske Kampagne af 1362, er det: om der i Øresund, som hidtil i Almindelighed antaget, leveredes to Slag, et, hvori Stædernes Flaade blev den sejrende, og et andet, hvori den led et Nederlag, eller om ikke snarere kun ét med det sidst antydende Udfald. Det er interessant nok, om end ikke opbyggeligt med Hensyn til det Indblik, det giver i den Løsagtighed, hvormed man har skrevet

ningen *•et jacuimus ante Helsingborch•* etc. maa tænkes udfaldet *•fecimus ita•* ell. desl.

¹⁾ Urkundenbuch der Stadt Lübeck IV. S. 163.

²⁾ Ovenanførte Steder henholdsvis S. 721 Note 3 og S. 149. Koppman berører slet ikke Spørgsmaalet om Angrebet paa Kjøbenhavn.

³⁾ Bidrag till Skandinaviens historia ur utländske arkiver I. S.XXXIV.

Historie, at forfølge, hvorledes Antagelsen om de tvende Slag er kommen ind i Verden og efterhaanden har vundet Hævd. Den eneste samtidige danske Kilde, Fortsættelsen af den sjællandske Krønike, beretter i Korthed kun, at Stædernes Stridsmagt drog til Skaane og belejrede Helsingborg Slot, mod hvilket den anvendte 16 Krigsmaskiner og beskød det uden Standsning Dag og Nat, hvorefter det hedder: »Men Kong Valdemar fangede flere af dem til Lands, fældede andre og tog atter andre paa Søen tilligemed deres Skibe, og tilsidst erobrede han hele deres Flaade»¹⁾. Her er altsaa ikke Tale om nogen Træfning, hvori de Danske skulde have trukket det korteste Straa, uagtet det efter den Holdning, som Krøniken ellers i det Hele indtager ligeoverfor Valdemar Atterdag, tør antages, at den ikke vilde have stukket et Nederlag for denne under Stol. Endnu mindre kan dette antages om Tydskeren Detmar. Ogsaa denne, der paabegyndte sin Krønike 23 Aar efter de her omhandlede Begivenheder, kjender imidlertid kun ét Slag. Efterat det er fortalt, at Søstæderne sendte en stor Krigsmagt imod Kong Valdemar, hedder det nemlig: »Da Folkene vare komne i Land, og deres Skibe forblevne i Øresund, desværre ikke vel bevogtede, kom Kongen sejlene med sine Skibe, kæmpede med dem, der vare ombord paa Søstædernes Skibe, og vandt Slaget, idet han tog 12 af de største Skibe, fulde af Fødevarer, Vaaben og mange andre Krigsfornödenheder, og fór bort med dem»²⁾. Det er først hos Corner, som skrev sin Krønike omtrent 75 Aar efter de omtalte Begivenheder, og som vel har

¹⁾ »*Ipsæ autem rex Valdemarus quosdam de ipsis captivavit in terra, quosdam occidit et quosdam in mari cum navibus apprehendit; finaliter vero omnes naves ipsorum desumpsit*» (Cont. chron. Sial. a. St.).

²⁾ A. St. S. 286.

Detmar til Kilde, men benytter ham paa en saa skjodesløs Maade, at, som det nylig fra tysk Side er bemærket, ikke Halvdelen, ja neppe Tredjedelen af Begivenhederne ere fortalte under de rette Aar¹⁾ — det er først hos Corner og vel at mærke, som vi senere skulle se, end ikke i alle Haandskrifter af hans Værk, at det ene Slag er blevet fordoblet, medens til Gjengjæld Antallet af de erobrede hanseatiske Skibe er blevet nedsat til 6²⁾. Af Corner øser derefter Albert Krantz, som sædvanlig delende hans Fejltagelser, idet han derhos af egen Opfindelse yderligere udsmykker hins Beretning derhen, at Hertug Kristoffer paa dansk Side førte Kommandoen i det første af de formentlige to Slag, og at et ham ved et Kasteskyts tilføjet Saar foranledigede de Danske til at trække sig ud af Kampen og overlade Hanseaterne Valpladsen³⁾. Den danske Kompilator Petrus Olai udskriver ordret, hvad han har funden hos Krantz, og at han tillige synes at have kjendt den sjellandske Kronike, medfører kun, at han ved at betragte dennes og Krantz' Beretninger som angaaende to forskellige Begivenheder bringer det Hele i grænseløs Forvirring⁴⁾. Hans tyske Samtidige Reimar Kock udtværer for sit Vedkommende yderligere Corners og Krantz' Fremstilling og opnaar derved ikke alene, at hvad der før kun var en Opgivelse af yderligere Kamp fra de Danskes Side, foranlediget ved den deres Kongesøn overgaaede Ulykke, nu bliver en ligefrem Flugt, men tillige, at de Danskes senere Sejr — med Hensyn til hvilken 6 stadig gaar igjen som Tal paa de

¹⁾ Schäfer a. St. S. 112.

²⁾ Jfr. *Chron. nov.* a. St. S. 1103.

³⁾ *Vandalia lib.* VIII. cap. 38, jfr. *Hist. regnorum aquilonarium*, Af-snit *Dania lib.* VII. cap. 38.

⁴⁾ *Ser. rer. Dan.* I. S. 134 f.

tagne Skibe istedetfor det oprindelige 12 — kun bliver en Bemægtigelse af nogle tomme Fartøjer, med hvilke de »løb derfra« (lepen darvan) uden engang at turde tage Resten med sig¹⁾. Huitfeldt har aabenbart kjendt baade den sjællandske Krønike, Corner og Krantz, men med Hensyn til det her omhandlede Spørgsmaal holdt sig til den førstnævnte og hos Corner kun laant Tallet paa de tagne Skibe, men iøvrigt næret Mistillid baade til hans og Krantz' Fremstilling²⁾. Suhm lyste derimod, som vi have set, Krantz' og Petri Olai Opfattelse af Begivenhederne i Kuld og Kjøen, og efter hans Tid er Munch den første os bekendte Historiker, der, uden iøvrigt nærmere at gjøre Rede for Grundene hertil, gaar ud fra, at der 1362 ikke har været Tale om anden Kamp i Sundet mellem Danske og Tydske end det Slag foran Helsingborg, hvor Kong Valdemar tilføjede disse saa føleligt et Nederlag³⁾. Fock derimod vil ikke opgive Theorien om de tvende Slag, idet han i saa Henseende nærmest støtter sig til Corner og Reimar Kock, og ligesom Suhm til Fordel for samme Opfattelse paaberaaber sig »Tingenes Følge«, saaledes finder ogsaa hin det mest stemmende med Forholdene at antage Tilværelsen af to Slag, af hvilke det første var en Sejr for de tydske Vaaben, da dette formentlig tjener til at forklare Hanseaternes store Tryghed foran Helsingborg⁴⁾. Der maa imidlertid være stor Brist paa Argumenter, naar man ved den Omstændighed, at Tydskerne her bleve slaade, vil søge at godtgjøre, at

¹⁾ Tillægene til Grautoffs Udg. af Detmar I. S. 472 f. Med Reimar Kock stemmer i alt Væsenligt Adam Tratziger i hans *Chronica der Stadt Hamburg*, som jeg har benyttet i det paa Universitets-Bibliotheket værende Haandskrift (*Don. var. 40 fol.*).

²⁾ Danm. Rigis Krøn. a. St.

³⁾ A. St. S. 723.

⁴⁾ A. St. S. 152 Noten.

de tidligere i samme Felttog ere blevne Sejrherrer og kun i Overmodet herover ikke sørgede for at blive det endnu en Gang, og i Virkeligheden maatte enhver uhildet og samvittighedsfuld Undersøgelse allerede paa Grundlag af de Data, der hidtil forelaa, nødvendigvis komme til det Resultat, at hint for de Danske uheldige Søslag i Øresund ligesaa fuldt er grebet ud af Luften som Historien om Københavns Indtagelse og Plyndring i samme Krig. Af de to Krøniker, som ere de eneste, der med Hensyn til det her omhandlede Emne kunne betragtes som Kilder i stræng Forstand, kjender jo hverken den danske eller tyske det Mindste til et sligt Slag, og af det ovenfor citerede Sted af Forhandlingerne paa Båhus 1370 synes det aldeles bestemt at fremgaa, at Stædernes Flaade, saasnart den er ankommet i Sundet, strax uden noget mellemkommende Faktum har vendt sig mod Helsingborg. Men den sidste Tvivl i saa Henseende har Koppmann nu fjernet ved at paavise, at de tre Haandskrifter af Corners Krønike, der findes henholdsvis i Wolfenbüttel, Danzig og Linköping, ligesom Detmer kun kjende ét Slag, medens det kun er i de to i Hamborg og Lüneborg opbevarede Codices (den sidste den, som er trykt hos Eccard), at der er Tale om tvende, nemlig et, i hvilket Hertug Kristoffer saares, og et andet, i hvilket Skibene erobres, ligesom han ogsaa gjør opmærksom paa, at Tallet paa disse i alt Fald i det sidste af de tre førstnævnte Haandskrifter opgives ikke til 6, men til 12¹⁾.

Tør det saaledes betragtes som afgjort, at Slaget ved Helsingborg ikke har havt nogen for de danske Vaaben uheldig Forgænger, frembyder sig det Spørgsmaal, hvorledes

¹⁾ Die Reccesse etc. I. S. 197 f.

det nu nærmere er gaaet til med den hanseatiske Expedition, og navnlig om hint Slag virkelig, som flere af de yngre tyske Krøniker ville, ikkun har været en daadløs Sejr over en Haandfuld Folk, en let kjøbt Bemægtigelse af nogle næsten mennesketomme Fartøjer. Lader os foreløbig høre, hvorledes de Besejrede selv udtale sig om Slaget. I det første paa Bahus 1370 afgivne Indlæg sige Stædernes Deputerede efter at have forekastet Kong Hakon, at han og hans Fader ikke efter Løfte kom dem til Hjælp for Helsingborg: «Men fordi fornævnte Herrer Konger ikke indfandt sig med deres Hær, maatte Stædernes Krigsmagt ene kæmpe med sine Fjender, og da Borgerne ikke ene vare stærke nok til at gjøre Modstand, led de der det største, uerstatteligste og umaadeligste Nederlag og Forlis, idet de bleve nedsablede (*prostrati*) og fangne af deres Modstandere og led uendelige Tab ved Erobring og Ødelæggelse af Skibe, Varer og andre Ting saavelsom ved Løskjøbelse af Fanger og paa mangehaande andre Maader.» I deres andet Indlæg afvise de Kong Hakons Klage over, at de paa egen Haand skulde have forligt eller vel endog forbundet sig med Danekongen, og tilføje: «Men fordi Stædernes Krigsfolk paa Grund af Eders Udeblivelse af Fjenden bleve nedsablede, fangne og berøvede Skibe, Varer og andre Ting og i den Grad svækkede, at de ikke kunde gjøre yderligere Modstand, idet nemlig Danekongen laa i Oresund med en saa stærk Krigsmagt, at der ikke kunde tilføres dem nogen Forstærkning hverken af Fødevarer eller Tropper, og fordi de ikke kunde komme derfra med Livet (*quia non poterant salua vita recedere*), maatte de, saa nødig de end vilde, indgaa Vaabenstilstand med Kongen, under hvilken de dog udvirkede Eder medoptagne, saaledes som de ogsaa strax efter

lod Eder vide ved deres Sendebud¹⁾. Hvad der iøvrigt — bortset fra den sjællandske Krønikes og Detmars allerede tidligere anførte Beretninger — haves til at danne sig en Opfattelse af Krigsbegivenhederne, indskrænker sig tildels til nogle faa Notitser i Hansedagenes Forhandlings-Protokoller og Korrespondance, som dog bidrage deres til at fuldstændiggjøre det Billede, der lyser os i Møde fra hine paa Bahus faldne Udtalelser. At Kong Valdemar var underrettet om, hvad der var i Gjære imod ham, og allerede tidlig havde sine Spejdere ude for at komme efter, hvor det ham tiltænkte Slag skulde ramme, se vi af en Skrivelse fra Stralsund af 11te April 1362, hvorefter to store Kongen tilhørende armerede Skibe vare posterede under Møn²⁾. Af Kong Hakons andet Indlæg under Forhandlingerne paa Bahus fremgaar det, at hanseatiske Sendebud i sin Tid hos ham og hans Fader havde ført Klage over Kampen og flere af de andre nederlandske Stæder, fordi de i Modstrid med et tidligere givet Løfte om at lade nogle Skibe blive i Øresund til Bistand for den hanseatiske Flaade, indtil der kom yderligere Forstærkning fra Tydskland, havde forladt Flaaden, ja endog ført hemmelige Forhandlinger med Danekongen og derved paaført Hansestæderne Tab³⁾. Et Brev fra Lybek til Reval af 19de November 1361 viser, at det ganske rigtig allerede i Greifswalde var vedtaget at skrive til Kampen og andre nederlandske Stæder om Bistand mod Valdemar⁴⁾, og med Kong Hakons Udsagn stemmer det ligeledes, baade at Kampen den 21de August 1362 af Kong Valdemar fik Stadfæstelse paa sine Friheder i Dan-

¹⁾ Lappenbergs Udg. af Sartorius II. S. 685 og 693.

²⁾ Die Reccesse etc. I. S. 203.

³⁾ Lappenbergs Udg. af Sartorius II. S. 697.

⁴⁾ Die Reccesse I. S. 192 ff.

mark¹⁾ og at Staden fandt det nødvendigt at medgive de Sendebud, der paa dens Vegne indfandt sig paa Hansedagen i Lybek den 24de Juni 1363, Breve, i hvilke Kongerne af Danmark og Sverig erklærede den uskyldig i det Stæderne tilføjede Nederlag²⁾. Paa flere af de i Aarene 1364 og 1365 afholdte Hansemøder plejedes der Forhandlinger om Forholdsregler med Hensyn til nogle hanseatiske Skibe, der ikke alene uden Orlov, men endog imod Hovedsmændenes Forbud (*contra prohibitionem capitaneorum*) i Krigen 1362 havde forladt deres Post foran Helsingborg, og endnu paa Hansedagen i Stralsund den 27de Oktober 1371 er der Tale om retlig Forfølgning mod Befalingsmændene paa hine Skibe, hvis Antal her opgives til 2 fra Lybek, 3 fra Rostok og 2 fra Stralsund, hvorhos udtrykkelig tilføjes, at af de tilbageblivende Skibe bleve en Del opbrændte³⁾. Endelig vise Beretningerne om forskellige Hansedage i Aarene 1363 og 1364, at i første Række blandt de Deltagere i Forbundet mod Danmark, over hvem Nederlaget ved Helsingborg gik ud, stode Kielerne, idet alle deres Folk, der af Johan Wittenborg havde faaet Befaling til at gaa ombord paa Skibene, bleve fangne, hvorfor de øvrige Stæder ogsaa bevilgede dem extraordinære Subsidier⁴⁾. Men at Rostokkerne heller ikke vare slupne let fra det, fremgaar af en os opbevaret Fortegnelse over deres Fanger, ifølge hvilken 6 Befalingsmænd med 50 Sværtbevæbnede (*armigeri*), 4 Bueskytter, 38 Sofolk og 26 Mand af Krigsmaskinernes Betjening (*schuttelude*) vare faldne i de Danskes Hænder⁵⁾.

¹⁾ Suhm a. St. XIII. S. 468.

²⁾ Lappenbergs Udg. af Sartorius II. S. 522.

³⁾ Smstds. S. 562, 565 og 571, Die Recesse etc. II. S. 30

⁴⁾ Smstds. S. 508, 526, 530, 542.

⁵⁾ Die Recesse etc. I. S. 267.

Sammenholder man nu alle her anførte Data, turde det ikke være saa vanskeligt at faa Rede paa, hvad der virkelig er passeret i Øresund i Aaret 1362. I Overensstemmelse med det Kongerne Magnus og Hakon givne Løfte satte Stædernes Flaade Kurs lige til Helsingborg. Efter at have gjort Landgang her afventede man en Tidlang Ankomsten af Kongerne med deres Hær og indskrænkede sig imidlertid formodenlig til en Blokade af Slottet og Plyndringstog i Omegnen. Da den ventede Hjælp udeblev, bestemte Hanseaterne sig endelig til alene at paa-begynde en Belejring af Helsingborg Slot, som de Dag og Nat bekastede ved Hjælp af de medbragte Krigsmaskiner. Imidlertid har Flaaden ligget opankret i Sundet mellem Helsingborg og Helsingør, medens de omtalte Skibe fra Kampen med flere nederlandske Stæder tør antages at have dannet en Observations-Eskadre, der har krydset omkring i Farvandet mellem Hven og Falsterbo. Med Befalingsmændene paa denne Eskadre har nu Valdemar, saasnart han var færdig med sine Rustninger, indledet hemmelige Underhandlinger og faaet den til at sejle hjem, formodenlig sønden om Sjælland og videre gennem Beltet. Derefter er da Kongen løben ud fra Vordingborg med sine Skibe og er pludselig falden over den ved Helsingborg liggende fjendtlige Flaade, der, svigtet af Nederlænderne, ikke har faaet noget Nys om hans Nærmelse. Det kan være troligt nok, at Hanseaterne, indtil den længselsfuldt ventede svenske Hjælp maatte ankomme, have set sig nødsagede til at svække Skibenes Besætning en Del, om end ikke til helt at blotte dem for Mandskab. Men da det belejrede Slot kun laa i ringe Afstand fra Strandbredden, udenfor hvilken Flaaden maa antages at have ligget opankret, har Belejringshæren selvfølgelig strax kunnet være rede til ved sine Bueskytter og

Kastemaskiner at deltage i Kampen, ligesom den ovenfor om Kielerne meddelte Notits viser, at der ufortøvet er kommanderet Forstærknings-Mandskab fra Land ombord paa Flaaden. Kan der fæstes Lid til den sjellandske Krønikes Beretning om, at en Del af Hanseaterne bleve tagne til Fange i Land, maa Kongen antages for at sysselsætte den fjendtlige Styrke, der fra Strandbredden søgte at gjøre ham Afbræk, at have ladet en Del af sin Krigsmagt gjøre Landgang noget fra Helsingborg og Kampen saaledes have faaet Karakteren paa engang af et Sø- og et Feltslag. Efterat imidlertid 12 af Fjendens Kogger, hvad med andre Ord vil sige henved Halvdelen af hans egenlige Batailleskibe vare erobrede, medens Resten af Flaaden enten var brændt og boret i Sænk eller havde søgt Frelse i en Flugt, hvortil de ovenfor nævnte 7 Skibe, mod hvis Befalingsmænd der senere rejstes retlig Forfølgning, altfor villig synes at have givet Exemplet, har Kongen taget sine Landgangstropper ombord igjen og søgt at bringe sine Priser, Fanger og øvrige Bytte i Sikkerhed. Derpaa har han med Flaaden lagt sig i det smalle Farvand paa begge Sider af Hven og saaledes fuldstændig afskaaret Fjendens Retrætelinie. Under det moralske Indtryk af det lidte Nederlag og med sikker Udsigt til ved et fornyet Angreb at blive nedbugget eller fangen til sidste Mand har da Resten af Fjendens Krigsmagt søgt at indlede de Forhandlinger om en Vaabenstilstand, der senere fandt deres endelige Afslutning i Rostok.

Slaget ved Helsingborg bibragte ikke alene Fjenden et fuldstændigt Nederlag, men var i Virkeligheden afgjørende for hele Krigen, idet det ganske forspildte de Allieredes Forehavende mod Danmark. Sejren vilde imidlertid, som Detmar siger, være kommen Kong Valdemar dyrt at staa,

hvis man tør fæste Lid til hans Beretning om, at Kongens «eneste Son, Arvingen til Riget, i Slaget blev saa haardt truffen, (so sere worpen), at han ikke levede længe derefter»¹⁾. Imod Rigtigheden af denne Beretning lader der sig imidlertid rejse stærke Tvivl. Den sjellandske Krønike, der iøvrigt ved flere langt mindre betydende Lejligheder nævner Hertug Kristoffer, har ikke et Ord om hans Deltagelse i Slaget, end sige om, at han der skulde være bleven saaret, hvorimod den under 1363 simpelthen meddeler: «Hertug Kristoffer af Lolland og Halland, Danekongen Valdemars Son, der paa samme Tid — 3: i April, da Brylluppet mellem hans Søster Margrethe og Kong Hakon fejredes — flere Uger igjennem laa syg (*in infirmitate captus per aliquot septimanos*), afgik endelig, da samme Sygdom vedvarede, ved Døden og blev efter en højtidelig Ligbegængelse jordet i Roskilde Domkirke»²⁾. Dødsaaet er herefter *in confesso*; at Dødsdagen var 11te Juni, fremgaar af en ligesaa sikker Kilde³⁾. Som vi senere skulle se, tør Slaget ved Helsingborg sandsynligvis sættes til Begyndelsen af September 1362, og havde nu Hertug Kristoffer virkelig der lidt den Molest, som blev Aarsagen til hans Død, skulde de farlige Følger deraf først for Alvor være komne for Dagen mere end 7 Maaneder og Døden selv være paafulgt over tre Fjerdingsaar derefter. Men hertil kommer — som det fremgaar af de tit anførte Forhandlinger paa Båhus Slot — at da de hanseatiske Sendebud, som skulde overbringe Kongerne Magnus og Hakon Efterretning om den mellem Stæderne og Danekongen indgaaede Vaabenstilstand, havde truffet Kongerne i Halmstad og der røgtet deres Ærinde, var

¹⁾ A. St. S. 286.

²⁾ *Cont. chron. Sial.* a. St. S. 226.

³⁾ *Liber daticus Roskildensis* i *Scr. rer. Dan.* III. S. 272.

Hertug Kristoffer tilstede der i Egnen, nægtede at ratificere den indgaaede Vaabenstilstand for Kongernes Vedkommende og faldt kort efter enten alene eller i Forening med sin Fader ind i Landskabet Finnveden, som erobredes, og hvor der til Befæstelse af det danske Herredømme anlagdes Borge eller Forskansninger¹⁾. Da nu tilmed Detmar fejlagtig henfører Stædernes Nederlag til 1363, altsaa det Aar, da Hertug Kristoffers Død virkelig indtraf, turde den Gisning ikke ligge saa fjernt, at Kronisten af egen Opfindelse har sat de to Begivenheder, Slaget ved Helsingborg og den danske Konges Død, i Forbindelse med hinanden, og ligesom en saadan Gisning allerede er opstillet af Fock, saaledes har ogsaa Koppmann af de foranførte Grunde troet uden videre at kunne forkaste Beretningen om det Hertug Kristoffer tilstødte Uheld²⁾. Hos Corner, Krantz og Reimar Kock skal denne nu visselig ikke kunne finde nogen Støtte, da de aabenbart alle ogsaa med Hensyn til det her omhandlede Faktum direkte eller indirekte øse af Detmar, hvis Meddelelse de yderligere udfylde, idet den Første lader Ulykken ske ved en Sten, den Anden ved en „*bombarda*“, den Tredje ved en Sten, udskudt af en Kanon (uth einer Bussen). Huitfeldt siger efter at have omtalt Tydskernes Nederlag foran Helsingborg: „Vdi denne Handtering finder jeg vdi den Vendiske Historie Hertug Christoffer til Skibs at være ihjelslagen aff en Sten. Vore *Annales* holde der intet om, men hannem at være død *Phrænesi* paa tu Aar effter 1363 til Kiøbenhaffn, der hans Sosters Margretis Bryllup er holden“ — og tilføjer paa et senere Sted under 1363: „Samme tid bleff Konning Woldemars Søn Christoffer, Hertug udi Hal- lind og Lolland, siug; hand laa nogen Vger forbistret oc

¹⁾ Lappenbergs Udg. af Sartorius II. S. 689, 693 og 696.

²⁾ Ovenanførte Steder henholdsvis S. 151 Noten og S. 198.

døde *die Bernhardi Apostoli* aff samme Siugdom¹⁾. Den sidste Passus er selvfølgelig kun en Gjengivelse af den sjællandske Kronikes Beretning, hvis Udtryk „*in infirmitate captus*“ Huitfeld uden tilstrækkelig Grund opfatter som «beladt med Sindssyge», og hans Angivelse af Dødsdagen er som paavist fejlagtig. Hvad endelig angaar Petrus Olai, da har man med Hensyn til det her omhandlede Spørgsmaal villet tillægge ham en større Troværdighed, end der i og for sig tilkommer hans kompilatoriske Arbejde, idet man har antaget, at det paagjældende Stykke af hans Krønike skulde være udskrevet efter en anden, der var affattet paa Dronning Margrethes Tid²⁾. Men denne Anskuelse er aldeles uholdbar. Hvad det her behandlede Emne angaar, har Petrus Olai, som allerede ovenfor antydet, simpelthen afskrevet Krantz' *Vandalia*, kun at han til dennes Udtryk „*bombarda*“ tilføjer den forklarende Bemærkning, at dette var et da nylig opfundet Krigsredskab og altsaa antager „*bombarda*“ for enstydigt med en Kanon, uagtet det i og for sig kan betegne ethvert Kasteskyts³⁾.

Uagtet alt Anførte driste vi os dog ikke til ligefrem at benægte, at Hertug Kristoffer virkelig i Slaget ved Helsingborg kan være bleven truffen af et Kasteskyts, saaledes

¹⁾ A. St. S. 526 og 530.

²⁾ Jfr. Historiske Aarbøger ved C. Molbech I. S. 94, der forsaavidt støtter sig til Langebeks Note ved Stedet hos Petrus Olai (A. St. S. 134): *Hic Waldemarum tradidit Henrico duci Magnopolensi filiam suam Ingeburgam in uxorem, qui genuerunt Albertum, bonum principem et regno dignum, nisi Margareta, altera regis filia, relicta regis Norvagie, jam vidua, regnandi avida, Albertum exclusisset.*

³⁾ Dufresne du Cange forklarer i sit *Glossarium mediæ et infimæ Latinitatis* Ordet „*bombarda*“ saaledes: *Petrariæ seu λιθοβόλου species, quatiendis urbium aut castrorum moenibus, a fremitu et sono, quem edit, qui Græc. βόμβος, Lat. bombus, dicta.*

at Døden blev Følgen. Dertil er nemlig Detmar i det Hele for samtidig og paalidelig en Kilde, om han end for en længere Aarrækkes Vedkommende kan fejle i Kronologien, og hans Beretning i den omhandlede Henseende for bestemt. Og hvor usandsynligt det end ser ud, at Hertug Kristoffer skulde være bleven saaret i Eftersommeren det ene Aar, derefter have havt Kommando i en Grænseprovinc, fra samme have gjort et Felttog ind i Naboriget og først i Vaaren næste Aar som Følge af det indtrufne Uheld være bleven saa alvorlig syg, at Døden et Par Maaneder efter paafulgte, saa horer det dog ingenlunde til Umulighederne. Detmar siger kun, at han blev «truffen», og Corner gjætter paa «med en Sten». Blev han altsaa ikke saaret af et Pileskud eller med et blankt Vaaben, og har Stenen ramt hans hjelmdækte Hoved, bliver det Hele slet ikke saa usandsynligt. En af vore ansete Læger, jeg desangaaende har raadspurgt, har erklæret, at et Menneske ved et voldsomt Stød paa Hovedet, tilvejebragt enten ved et Fald eller ved et Slag med en tung Gjenstand, meget vel, uden at der sker nogen Læsion af de ydre Dele, kan lide en saadan Skade paa Hjernen, som først efter forholdsvis lang Tids Forløb viser sine farlige Følger. At den sjellandske Krønike ikke omtaler det Kristoffer overgaaede Uheld, bliver da under den her antydede Forudsætning forklarligt, idet Projektilet, der har truffet Hjelmen, ikke har tilvejebragt noget egenligt Saar og, efterat den første Forskrækkelse havde sat sig, overhovedet ikke i den nærmeste Fremtid medført Følger af nogen betænkelig Beskaffenhed, saa Kronisten, der formodenlig ved Udgangen af 1362 har nedskrevet sin Beretning om dette Aars Begivenheder, dengang ikke har funden det Umagen værd at omtale den Hertugen overgaaede Molest. Under samme Forudsætning lader denne sig meget

vel rime sammen med, at Kristoffer uanset den modtagne Kontusion kort efter Slaget ved Helsingborg, og medens Kongen selv med Flaaden lagde sig i Sundet for at spærre dette, med en Del af Krigsmagten er bleven detascheret til Halmstad for at forhindre Hanseaternes svenske Forbunds-fæller fra at komme dem til Hjælp foran hint Slot.

Det sidste Spørgsmaal, der kan rejses med Hensyn til Krigsbegivenhederne 1362, nemlig om Tiden for samme, frembyder maaske de ulige største Vanskeligheder. Ingen af Kilderne, nærmere eller fjernere, angiver Tiden ved Anforelse af Maaned, Dag ell. desl., og den eneste, der har noget Datum, hvorfra der i saa Henseende kan drages nogen Slutning, er Detmar, naar han umiddelbart efter sin Beretning om Stædernes Nederlag siger: «En Stjerne saas i Nærheden af Solen om Middagen paa St. Kilians Dag; den varslede ikke noget Godt med Hensyn til disse Ting.» Denne Ytring kan nu aabenbart ikke, som man har gjort, opfattes saaledes, som om selve Sammenstødet mellem Stædernes og Kongens Krigsmagt maa henføres til Kilians Dag (8de Juli); det Højeste, der kan udledes deraf, er, at dette Sammenstød ikke fandt Sted før den nævnte Dag. Suhm og de Forfattere, der med ham antage to Slag, lade, som vi have set, det første af disse leveres den 8de og det sidste, Slaget ved Helsingborg, den 18de Juli. Som Hjemmel i saa Henseende paaberaaber Suhm sig, for den første Dato «Kroniken hos Gerdes», for den sidste «Magni Mathiæ skrevne Historie». Medens det er afgjort, at hin ikkun er et Udtog at Detmars Chronik¹⁾, kan der ved denne ikke

¹⁾ Findes i G. G. Gerdes' Nützliche Sammlung verschiedener guten theils ungedruckter Schriften und Urkunden, welche die Mecklenburgische Landesrechte, Geschichte und Verfassung erläutern können, 9de Hefte, og er betitlet «Auszug aus des alten Lesemeisters,

være tænkt paa Andet end den af Magnus Mathiæ (død som Biskop i Skaane 1611) affattede *Regum Danicæ series etc.*, der findes i flere Afskrifter paa begge vore store offentlige Bibliotheker¹⁾. Det paagjældende Sted i denne Krønike lyder i Oversættelse saaledes: »Efter Skaanes Gjenerhvervelse angreb Valdemar strax Oland og Gulland, som dengang havdes inde af Hansestæderne (saaledes kaldes efter Navnet paa deres gjensidige Forbindelse nogle Sostæder, som vi ogsaa nævne de vendiske); efter at have herjet Oland tabte han igjen dette, hvorimod Gulland, efterat Hanseaterne vare fordrevne, blev haandhævet og indlemmet i Danmark. Krigen med Hanseaterne blev fort i Aaret 1361, og et Slag blev holdt den tredje Dag for St. Jakobs Fest (*bellum cum Hansonicis gestum est 1361 conflictu habito die III ante festum Jacobi*). I Herrens Aar 1362 eller maaske i det nærmest paafølgende faldt Kongens Søn Hertug Kristoffer af Lolland, ramt af en Sten i et Sammenstød med de vendiske Stæder ved Helsingør.» Det vil heraf ses, at Suhm ved at benytte den anførte, tilmed et Par Aarhundreder efter de paagjældende Begivenheder affattede Krønike fuldstændig har misforstaaet samme. Han har for det Første aabenbart læst Ordene „*die III ante festum Jacobi*“, som om der stod „*feria III*“ osv., og idet han rigtig sætter Krigen til 1362, udregnet denne Tidsangivelse til 18de Juli, medens den, da St. Jakobs Dag 1362 faldt paa en Mandag, i Virkeligheden vilde blive 19de Juli. Men

in St. Francisci Orden zu Lübeck geschrieben *Chronico Lubecensi*. • Stedet findes S. 46 og lyder: »Umb Kylian wurd en Schlachten, darin wurde des Königs Erue und Son so verwundet, dat he sturff.»

¹⁾ Det originale Haandskrift findes i det store kgl. Bibliotheks Gl. kgl. Samling under Nr. 2446. 4to, Afskrifter desuden i samme Samling under Nr. 576 fol. og i den Thottske Samling under Nr. 788 fol. samt blandt Univ.-Bibl.s *Additamenta* under Nr. 74 fol.

han har dernæst overset, at Magni Mathise Ord «Krigen med Hanseaterne» aabenbart sigte til den paa Gulland førte Kamp, der ganske rigtig tilhører 1361, og under hvilken ifølge de visbyske Annaler et Sammenstød fandt Sted Tredjedagen før St. Jakobs Dag eller 22de Juli. Der maa altså gaas ganske andre Veje for om mulig at komme paa det Rene med de omhandlede Begivenheders Kronologi.

Idet det gjælder om først at udfinde Tiden for Felttogets Paabegyndelse, kan det bemærkes, at naar Koppmann antager¹⁾, at Krigen fra hanseatisk Side var fuldstændig rede til at bryde løs allerede til 27de Marts 1362, saaledes som Aaret forud vedtaget i Greifswalde, fordi der fra nysnævnte Dag haves et Brev, hvori nogle Adelsmænd erklære, at de ville tjene Bremens Raad mod Danmark indtil næstkommende Mikkelsdag og kvittere for Halvdelen af den betingede Sold²⁾ — da forekommer det os, at man netop deraf, at dette Brev ikke bærer et tidligere Datum, med nok saa stor Rimelighed tør slutte, at Stædernes Krigsmagt den 27de Marts ikke var færdig til at stikke i Søen. Og der er en anden Omstændighed, der gjør det ikke usandsynligt, at Kampagnen i Virkeligheden er paabegyndt ikke lidt senere. Kongerne Magnus og Hakon havde skikket Sendebud til Lybek for at anskaffe Fornødenheder til Krigens Førelse og laane Penge hertil hos Stæderne. Lybek havde i denne Anledning indledet Forhandlinger med de andre Stæder, og i det Brev af 11te April, hvorved Stralsund erklærede sig rede til med Lybek, Hamborg og Wismar at dele det mulige Tab, der kunde resultere af det svenske Andragendes Indrømmelse, er det, at den ovenomtalte Notits forekommer

¹⁾ A. St. S. 196.

²⁾ Lappenbergs Udg. af Sartorius II. S. 500.

om, at der laa to danske armerede Skibe under Mon. Dengang turde saaledes vistnok Hanseflaaden endnu ikke være afsejlet, og da der er al Grund til at antage, at de svenske Sendebud, der sluttede Laanekontrakten med Lybek, have været de samme, der havde det Hverv at forhandle om Planen for Felttoget og formaa Stæderne til Angrebet paa Helsingborg, er det rimeligt, at Flaaden ikke er gaaet under Sejl, før Forhandlingerne med hine Sendebud havde fundet deres Afslutning. Dette tør antages at være sket omkring den 1ste Maj, fra hvilken Dag, som før bemærket, Forskrivningen for Laanet er dateret¹⁾. Sætte vi nu Flaadens Afgang endog nok saa kort Tid efter 1ste Maj, maa der dog vistnok være hengaaet henved en Uge, inden den naaede Helsingborg og fik sat de ombord værende Tropper i Land. Ifølge Stædernes ovenanførte Indlæg af 1370 laa deres Stridsmagt foran Helsingborg henved 12 Uger ventende paa Kongerne Magnus' og Hakons Ankomst. Det er nu i og for sig tvivlsomt, om denne Ytring er at forstaa saaledes, at man laa og ventede paa Kongerne i 12 Uger, inden man paabegyndte noget Angreb paa Slottet, eller at man i det Hele tilbragte 12 Uger for Helsingborg, saaledes at Belejringen af Slottet og Kong Valdemars Angreb paa Flaaden falder indenfor dette Tidsrum, hvis Udløb altsaa vilde angive Tiden for Belejringens Ophævelse. Paa Valget mellem disse to Alternativer beror ikke alene Begivenhedernes Kronologi, men noget endnu Vigtigere. Antages nemlig det sidste, synes man med Munch og Fock²⁾ nødvendigvis

¹⁾ Er det end, som Munch paaviser (a. St. S. 719 Note 3), afgjort, at nogle af de svenske Stormænd, der i Forskrivningen nævnes som Forlovere for Laanet, endnu midt i Juni vare i Sverig, tør det dog vel antages, at de fleste af dem virkelig den 1ste Maj vare tilstede i Lybek.

²⁾ Ovenanførte Steder henholdsvis S. 723 og S. 153 f.

at maatte statuere, at der ved den Vaabenstilstand (*treugæ*), som omtales i Skriftvexelen af 1370, ikke er sigtet til Stilstanden i Rostok af 10de November 1362, men til en tidligere af Befalingsmændene for Belejringshæren ved Helsingborg indgaaet foreløbig Konvention, der har aabnet Hæren Adgang til at slippe helskindet bort, og ved hvilken en midlertidig Standsning af Fjendtlighederne ikke alene mellem Danmark og Stæderne, men ogsaa mellem hin Magt og Sverig er bleven vedtagen. Imod denne Antagelse stiller der sig imidlertid store Vanskeligheder. I Beretningen om Forhandlingerne paa Hansemødet den 8de Oktober er der ikke Spor til, at der endnu er indtraadt nogen Standsning af Fjendtlighederne mellem Stæderne og Danmark, idet tvertimod Forbudet mod alt Handelssamkvem med nævnte Rige gjentages, «saalænge Krigen varer mellem Danekongen og fornævnte Stæder» (*stante guerra inter regem Dacie et ciuitates predictas*), og det oven i Kjøbet vedtages at udstede Kaperbreve til dem, der paa egen Haand vilde fejde paa Danmark¹⁾. Og at i alt Fald Kongerne Magnus og Hakon endnu i Løbet af en Maanedes Tid derefter ikke have vidst af, at det skulde være kommet til nogen Aftale mellem de stridende Parter, der gik i fredelig Retning, fremgaar af et Brev fra dem af 7de November, hvori de ligeoverfor Stæderne beklage sig over, at siden disses Sendebud havde forladt Söderköping, hvor de omkring 28de September havde haft en Sammenkomst med Kongerne, havde disse Intet erfaret fra dem om, hvad de agtede at gjøre med Hensyn til Krigen mod Danmark, og anmodede dem om snarest muligt at lade høre fra sig i saa Henseende²⁾. Da nu Stæ-

¹⁾ Lappenbergs Udg. af Sartorius II. S. 503.

²⁾ Smstds. S. 509.

derne i deres Indlæg af 1370 paastaa, at de strax underrettede Kongerne om den Stilstand, de bleve nødte til at indgaa paa Grund af Nederlaget ved Helsingborg — hvormed kan sammenholdes, at Raadet i Rostok paa Hansemødet den 6te November paatog sig ved en særlig Sendelse at sætte Kongen af Sverig i Kundskab om den i samme By faa Dage efter endelig vedtagne Stilstands-Overenskomst¹⁾ — synes der efter det Anførte ikke at kunne være Spørgsmaal om, at det inden hin Overenskomst, end sige inden Udlobet af de omtalte 12 Uger skulde være kommet til Afslutning af nogen anden Stilstand. Og se vi hen til de Udtryk, i hvilke Stæderne beklage sig over den lange Ventetid foran Helsingborg: «vi laa foran H. med store Udgifter, ventende Eders Ankomst godt henved 12 Uger», synes disse Udtryk ogsaa i sig selv nærmest at tyde hen paa, at de 12 Uger have været en frugtesløs Ventetid, idet der, hvis de havde benyttet Tiden til Slottets Belejring eller overhovedet til virksomt at fremme deres fjendtlige Planer mod Danmark, ikke havde været særlig Anledning til at fremhæve de store Udgifter, hvortil der derimod var god Foje, hvis Tiden var spildt med frugtesløs Venten og højst kun — som ovenfor antydet — anvendt til en Blokade af Slottet eller Plyndringstog i Omegnen. Er dette nu saa, kan Belejringen ikke være paabegyndt før paa Grænsen mellem Juli og Avgust; og Spørgsmaalet bliver dernæst, naar Slaget ved Helsingborg har fundet Sted. Ifølge de meklenborgske Hertugers Brev af 13de Avgust 1362 var Kong Valdemar den 10de s. M. tilstede i Vordingborg, hvor han udbetalte dem 400 Mark Sølv paa Medgiften for sin Datter Ingeborg²⁾. Den 21de næsteften udstedte han paa

¹⁾ Smstds. S. 506.

²⁾ H. Gram Forbedringer til Kong Valdemar Christoffersons Historie

Danehof i Kallundborg det tidligere omtalte Stadfæstelsesbrev paa sine Forfædres Privilegier for den nederlandske Søstad Kampen. Danehoffet vedvarede Maaneden ud, thi endnu fra den 30te og 31te haves tvende utrykte Breve af Valdemar Atterdag, der sige sig at være udstedte paa Kongens Retterthing i Kallundborg, afholdt samtidig med det almindelige Danehof¹⁾. I Tidsrummet mellem 10de og 21de Avgust kan nu Kongens Angreb paa den hanseatiske Flaade for Helsingborg ikke vel tænkes foretaget; thi da det jo i Skriftvexelen af 1370 hedder, at han efter sin Sejr lagde sig i Sundet for at afspærre den slagne Fjende Tilbagevejen til Hjemmet, er det ikke rimeligt, at han skulde have forladt Flaaden saa snart, at han allerede den 21de i nævnte Maaned kunde præsidere paa Danehoffet i Kallundborg. Paa den anden Side synes Angrebet ikke at kunne være foregaaet synderlig længe efter hint Danehof, idet Formodningen maa være for, at Stadfæstelsesbrevet paa Kampens Privilegier — hvad enten det nu er meddelt som en Lokkemad for at friste Byens Hjelpe-Eskadre til at svinge de krigførende Stæder eller som en Løn for allerede sket Fra-fald — i Tiden har ligget dette sidste nær. Slaget ved Helsingborg vilde herefter være at sætte til Begyndelsen af

i Vidensk. Selsk. Skrifter, ældste Række IV. S. 219 f. Det kan paa dette Sted erindres, at naar Munch (a. St. S. 720 Note 2) antager, at de af Wismar gjorde danske Fanger, der nævnes i den meklenborgske Hertug Alberts Brev af 4de Juni 1362 (Suhm a. St. XIII. S. 462), vare tagne i denne Krig, da er dette aabenbart en Misforstaaelse, idet de utvivlsomt hidrørte fra den i *Cont. chron. Sial.* a. St. S. 218 f. omtalte mislykkede Landgang paa den meklenborgske Kyst i Nærheden af Wismar i Aaret 1358.

¹⁾ Begge Breve i Gehejmearkivet; det første er givet *in placito nostro justiciario tempore parlamenti nostri Kalindeborgh habiti*, det andet *Kalindborgh . . . in parlamento generali*.

September 1362, og den senere paafølgende Afspærring af Sundet ved Kong Valdemars Flaade maa da tænkes at have udstrakt sig, indtil der ud paa Høsten er blevet knyttet Underhandlinger om den Stilstand, som afsluttedes i Rostok den 10de November.

At der fra Efteraaret 1362 foreligger fire i Kong Valdemars Navn udstedte Retterthings-Dombreve angaaende en skaansk Jordejendom, daterede henholdsvis den 17de September fra Lund, den 24de s. M. fra Skanør, den 1ste Oktober fra Malmö og den 8de s. M. fra Kjøbenhavn¹⁾, kan ikke frembyde nogen afgjørende Indvending mod det her antagne Resultat, idet der ikke fra dem ubetinget kan sluttes til, at Kong Valdemar virkelig de anførte Dage personlig har præsideret paa Retterthinget i de nævnte Byer. Men selv om saa var, maa det erindres, at Kongen neppe har funden sin Nærværelse ombord paa Flaaden nødvendig i hele den Tid, der forløb fra Slaget ved Helsingborg og indtil Indgaaelsen af en Vaabenstilstand var at betragte som sikker. At Underhandlingerne om denne tilmed allerede tidligere paabegyndte, turde fremgaa deraf, at Skuepladsen for dem, som det synes, allerede samtidig med Afholdelsen af den tidligere omtalte Hansedag i Stralsund af 8de Oktober var flyttet fra Helsingborg til førstnævnte Stad; i alt Fald berøres det i selve Stilstands-Traktaten, at Kong Valdemars Befalingsmand paa Vordingborg Slot Fikke Moltke, der paa hans Vegne selvanden afsluttede Traktaten, tidligere havde været i Stralsund for at forhandle med Stæderne²⁾. Der er

¹⁾ Samtlige Breve findes i Afskrift i Gehejmearkivets Diplomatarium XVII.

²⁾ Det bestemmes nemlig, at de Fanger, der i Krigen maatte være

derimod et andet Datum, der muligen turde gjøre Rigtigheden af vor Anskuelse i den omhandlede Henseende noget tvivlsom. I sit første paa Bahus afgivne Indlæg erklærer Kong Hakon, at han og hans Fader efter længe forgjæves at have ventet paa de Sendebuds Tilbagekomst, som de havde skicket til Tydskland, med den Styrke, som de havde, trængte frem mod Halmstad, hvor Stædernes Udsendinge mødte dem med det Budskab, at Krigen var endt med en Stilstand, hvilken Danekongens Son, som var tilstede der, imidlertid ikke vilde ratificere for deres Vedkommende¹⁾. Da nu begge Kongers oven omtalte Brev af 7de November er dateret fra Stockholm, hvor de ogsaa vides at have været tilstede i Slutningen af Oktober, medens Magnus derimod i Begyndelsen af Juni ses at have ligget i Lejr ved Varberg og i Slutningen af samme Maaned i alt Fald ikke at have været fjernere fra Helsingborg end i Vestergothland²⁾ — synes det at ligge nær at antage, at deres Fremtrængen mod Halmstad maa være foregaaet paa et tidligere Tidspunkt af Aaret, og i alt Fald kun med Vanskelighed at kunne statuere, at de, efter den 7de November at have været i Stockholm, skulde have

tagne fra Kongen og hans Hjælpere, »de scholen des vorbenomden daghes bruken, behalven de vorwiset sin van der stede weghene eer dem daghe, do her Vicke de stede sprak to deme Sunde, des men bewisen mach« (se Traktaten i Lappenbergs Udg. af Sartorius II. S. 505 ff.).

¹⁾ Lappenbergs Udg. af Sartorius II. S. 689.

²⁾ Der haves Breve af Kong Magnus fra Lejren ved Varberg af 4de Juni, fra Varnhem og Lodöse af 22de og 29de s. M., af Kong Hakon fra Stockholm af 25de Oktober og af dem begge sammestedsfra af 28de s. M. (Svenska riksarkivets pergamentsbrev I. Nr. 542, 548 I., 551, 562 og 563).

staaet med en Krigsmagt i Halland saa kort Tid derefter, at den hanseatiske Sendelse, som skulde overbringe dem Budskabet om Stilstanden af 10de s. M., kunde træffe dem sammesteds. Koppmann, der gaar ud fra, at det er nysnævnte Stilstand, hvortil Skriftvexelen paa Båhus sigter, kommer derfor ogsaa til det Resultat ligefrem at benægte Rigtigheden af Kong Hakons oven anførte Erklæring, idet han antager, at Paastanden om hans og hans Faders Fremtrængen mod Halmstad ikkun beror paa en «Verwirrung und Entstellung der Thatsachen», medens han mærkelig nok dog ikke forkaster den i umiddelbar Sammenhæng med hin Paastand forekommende Antydning om Kongernes Sammentræf med Hertug Kristoffer¹⁾. Vi for vort Vedkommende tro nu ikke, at der er tilstrækkelig Grund til at beskyldte Kong Hakon for i den omhandlede Henseende at have faret med Usandhed. Vi antage tvertimod, at han og hans Fader — hvilken sidste i Forsommeren, da han havde slaaet Lejr ved Varberg, ikke maa have følt sig stærk nok til nogen Fremtrængen mod den danske Grænse og derfor have trukket sig Nord paa for at oppebie de til Tydskland afsendte Stormænds Tilbagekomst — virkelig først hen i November have været i Stand til at røre sig for at opfylde deres Forbundspligter mod Stæderne, og vi formaa ikke at skjønne, at det skulde have været dem umuligt at naa fra Stockholm til Halland med en Hærafdeling fra 7de November indtil det Tidspunkt, da den hanseatiske Sendelse, som skulde overbringe dem Budskabet om Stilstanden, og som maaske endog først er afgaaet fra Rostok, efter at Stilstands-Brevet under 16de November formelt var udfærdiget,

¹⁾ Die Recesse etc. I. S. 196.

kunde være ankommen sammesteds hen — et Tidspunkt, der i alt Fald under den sidst antydede Forudsætning ikke vel kan sættes tidligere end til den 20de s. M. Deres Sammentræf med Hertug Kristoffer og dennes Nægtelse ved for deres Vedkommende at respektere Vaabenstilstanden har imidlertid gjort en brat Ende paa deres Fremtrængen, og i Løbet af de nærmest paafølgende 3 til 4 Uger maa den danske Erobring af Finnveden være foregaaet, idet Kong Hakon selv siger, at denne fandt Sted «ikke længe efter» hint Sammentræf, og det derhos i et fra Skara den 21de December 1362 dateret Brev, hvori han og hans Fader meddele Stæderne, at de have modtaget Notifikationen om Vaabenstilstanden og ere villige til for deres Vedkommende at gaa ind paa den, udtrykkelig hedder, at Danekongen endnu efter dens Afslutning havde gjort dem og deres Land stor Skade¹⁾.

Hvor villig vi nu end skulle indromme, at det Forsøg, som her er gjort paa at klare Spørgsmaalet angaaende de omhandlede Begivenheders Kronologi, er langt fra at være absolut fyldestgørende, turde der dog altid være noget mere Hold deri end i de Momenter, Koppmann har til en Besvarelse af samme Spørgsmaal. Uagtet han nemlig som sagt med os forkaster Theorien om Afslutningen af en tidligere Stilstands-Konvention end den af 10de November og gaar ud fra, at det er denne, som Stæderne i Skriftvexelen af 1370 paastaa at have notificeret deres svenske Forbunds-fæller, er han dog, om end modstræbende, tilbøjelig til at sætte Slaget ved Helsingborg til 8de Juli, hvorefter han lader Hanseaterne hæve Belejringen af Slottet, om end ikke

¹⁾ Lappenbergs Udg. af Sartorius II. S. 513.

samtidig opgive hele Krigsførelsen²⁾ — en Betragtningssmaade af Sagen, der ej alene er lidet konsekvent, men tilmed ikke er langt fra helt at slaa en Streg over Stædernes ovenfor S. 196 f. citerede Udtalelse om, hvad der foregik efter Nederlaget ved Helsingborg.

²⁾ Die Recess etc. I. S. 196, jfr. S. 200.